

Risale-i Nur Külliyyatı

Sözler Kitabı

Bediüzzaman Said Nursi

Onuncu Söz

Haşir Bahsi

İHTAR: Şu risalelerde teşbih ve temsilleri, hikâyeler suretinde yazdığımın sebebi; hem teshil, hem hakaik-i İslâmiye ne kadar makul, mütenasib, muhkem, mütesanid olduğunu göstermektir. Hikâyelerin manaları, sonlarındaki hakikatlerdir. Kinaiyat kabilinden yalnız onlara delalet ederler. Demek, hayalî hikâyeler değil, doğru hakikatlerdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Birader, haşir ve âhireti basit ve avam lisanıyla ve vâzih bir tarzda beyanını ister isen, öyle ise şu temsilî hikâyeciğe nefsimle beraber bak, dinle:

Bir zaman iki adam, Cennet gibi güzel bir memlekete (şu dünyaya işarettir) gidiyorlar. Bakarlar ki: Herkes ev, hane, dükkân kapılarını açık bırakıp muhafazasına dikkat etmiyorlar. Mal ve para, meydanda sahibsiz kalır. O adamlardan birisi, her istediği şeye elini uzatıp, ya çalıyor, ya gasbediyor. Hevesine tebaiyet edip her nevi zulmü, sefaheti irtikâb ediyor. Ahali de ona çok ilişmiyorlar. Diğer arkadaşı ona dedi ki:

"Ne yapıyorsun? Ceza çekeceksin; beni de belaya sokacaksın. Bu mallar mîrî malıdır. Bu ahali çoluk çocuğuyla asker olmuşlar veya memur olmuşlar. Şu işlerde sivil olarak istihdam ediliyorlar. Onun için sana çok ilişmiyorlar. Fakat intizam şediddir. Padişahın her yerde telefonu var ve memurları bulunur. Çabuk git, dehalet et" dedi. Fakat o sersem inad edip dedi:

"Yok, mîrî malı değil, belki vakıf malıdır, sahibsizdir. Herkes istediği gibi tasarruf edebilir. Bu güzel şeylerden istifadeyi men'edecek hiçbir sebep görmüyorum. Gözümle görmezsem inanmayacağım" dedi. Hem feylesofane çok safsatıyatı söyledi. İkisi arasında ciddî bir münazara başladı. Evvelâ o sersem dedi:

"Padişah kimdir? Tanımam."

Sonra arkadaşı ona cevaben: "Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olmaz, sahibsiz olamaz. Bir harf kâtibsiz olamaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur? Ve bu kadar çok servet ki, her saatte bir şimendifer (Haşiye) gaibden gelir gibi kıymettar, musanna' mallarla dolu gelir. Burada dökülüyor gidiyor. Nasıl sahibsiz olur? Ve her yerde görünen ilânnameler ve beyannameler ve her mal üstünde görünen turra ve sikkeler, damgalar ve her köşesinde sallanan bayraklar nasıl mâliksiz olabilir? Sen anlaşıyor ki, bir parça firengî okumuşsun. Bu İslâm yazılarını okuyamıyorsun. Hem de bilenden sormuyorsun. İşte gel, en büyük fermanı sana okuyacağım."

O sersem döndü dedi:

"Haydi padişah var; fakat benim cüz'î istifadem ona ne zarar verebilir. Hazinesinden ne noksan eder? Hem burada hapis mapis yoktur, ceza görünmüyor."

Arkadaşı ona cevaben dedi:

"Yahu şu görünen memleket bir manevra meydanıdır. Hem sanayi-i garibe-i sultaniyenin meşheridir. Hem muvakkat temelsiz misafirhaneleridir. Görmüyor musun ki, her gün bir kabile gelir, biri gider, kaybolur. Daima dolar boşanır. Bir zaman sonra şu memleket tebdil edilecek. Bu ahali başka ve daimî bir memlekete nakledilecek. Orada herkes hizmetine mukabil ya ceza, ya mükâfat görecektir." dedi.

Yine o hain sersem, temerrüd edip: "İnanmam. Hiç mümkün müdür

(Haşiye): Seneye işarettir. Evet bahar, mahzen-i erzak bir vagonur, gaibden gelir.

ki, bu memleket harab edilsin; başka bir memlekete göç etsin." dedi. Bunun üzerine emin arkadaşı dedi:

"Madem bu derece inad ve temerrüd edersin. Gel, hadd ü hesabı olmayan delail içinde Oniki Suret ile sana göstereceğim ki: Bir mahkeme-i kübra var, bir dâr-ı mükâfat ve ihsan ve bir dâr-ı mücazat ve zindan var ve bu memleket her gün bir derece boşandığı gibi, bir gün gelir ki, bütün bütün boşanıp harab edilecek.

Birinci Suret: Hiç mümkün müdür ki: Bir saltanat, bâhusus böyle muhteşem bir saltanat, hüsn-ü hizmet eden mutilere mükâfatı ve isyan edenlere mücazâtı bulunmasın. Burada yok hükmündedir. Demek başka yerde bir mahkeme-i kübra vardır.

İkinci Suret: Bu gidişata, icraata bak! Nasıl en fakir, en zaîften tut, tâ herkese mükemmel, mükellef erzak veriliyor; kimsesiz hastalara çok güzel bakılıyor. Hem gayet kıymetdar ve şahane taamlar, kaplar, murassa nişanlar, müzeyyen elbiseler, muhteşem ziyafetler vardır. Bak senin gibi sersemlerden başka, herkes vazifesine gayet dikkat eder. Kimse zerrece haddinden tecavüz etmez. En büyük şahıs, en büyük bir itaatle mütevaziyane bir havf ve heybet altında hizmet eder. Demek şu saltanat sahibinin pek büyük bir keremi, pek geniş bir merhameti var. Hem pek büyük izzeti, pek celalli bir haysiyeti, namusu vardır. Halbuki kerem ise, in'am etmek ister. Merhamet ise, ihsansız olamaz. İzzet ise gayret ister. Haysiyet ve namus ise, edepsizlerin te'dibini ister. Halbuki şu memlekette o merhamet, o namusa lââyık binden biri yapılmıyor. Zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp buradan göçüp gidiyorlar.

Demek bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor.

Üçüncü Suret: Bak ne kadar âlî bir hikmet, bir intizamla işler dönüyor. Hem ne kadar hakikî bir adalet, bir mizanla muameleler görülüyor. Halbuki hikmet-i hükûmet ise, saltanatın cenah-ı himayesine iltica eden mültecilerin taltifini ister. Adalet ise, raiyetin hukukunun muhafazasını ister; tâ hükûmetin haysiyeti, saltanatın haşmeti muhafaza edilsin.

Halbuki şu yerlerde o hikmete, o adalete lââyık binden biri icra edilmiyor. Senin gibi sersem, çoğu ceza görmeden buradan göçüp gidiyorlar.

Demek bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor...

Dördüncü Suret: Bak hadd ü hesaba gelmeyen şu sergilerde olan misilsiz mücevherat, şu sofralarda olan emsalsiz mat'umat gösteriyorlar ki: Bu yerlerin padişahının hadsiz bir sehaveti, hesabsız dolu hazineleri vardır. Halbuki böyle bir sehavet ve tükenmez hazineler, daimî ve istenilen her şey içinde bulunur bir dâr-ı ziyafet ister. Hem ister ki, o ziyafetten telezzüz edenler orada devam etsinler. Tâ zeval ve firak ile elem çekmesinler. Çünkü zeval-i elem, lezzet olduğu gibi, zeval-i lezzet dahi elemdir. Bu sergilere bak! Ve şu ilânlara dikkat et! Ve bu dellâllara kulak ver ki, mu'ciznüma bir padişahın antika san'atlarını teşkil ve teşhir ediyorlar. Kemalâtını gösteriyorlar. Misilsiz cemal-i manevîsini beyan ediyorlar. Hüsn-ü mahfîsinin letaifinden bahsediyorlar. Demek onun pek mühim, hayret verici kemalât ve cemal-i manevîsi vardır. Gizli, kusursuz kemal ise; takdir edici, istihsan edici, mâşâallah deyip müşahede edicilerin başlarında teşhir ister. Mahfî, nazirsiz cemal ise; görünmek ve görmek ister. Yani, kendi cemalini iki vecihle görmek: Biri, muhtelif âyinelerde bizzât müşahede etmek. Diğeri, müştak seyirci ve mütehayyir istihsan edicilerin müşahedesini ile müşahede etmek ister. Hem görmek, hem görünmek, hem daimî müşahede, hem ebedî işhad ister. Hem o daimî cemal, müştak seyirci ve istihsan edicilerin devam-ı vücudlarını ister. Çünkü daimî bir cemal, zâil müştaka razı olamaz. Zira dönmek üzere zevale mahkûm olan bir seyirci, zevalin tasavvuruyla muhabbeti adavete döner, hayret ve hürmeti tahkire meyleder. Çünkü insan, bilmediği ve yetişmediği şeye düşmandır. Halbuki şu misafirhanelerden herkes çabuk gidip, kayboluyor. O kemal ve o cemalin bir ışığını belki zayıf bir gölgesini, bir anda bakıp doymadan gidiyor.

Demek bir seyrangâh-ı daimîye gidiliyor...

Beşinci Suret: Bak bu işler içinde görünüyor ki, o misilsiz zâtın pek büyük bir şefkati vardır. Çünkü her musibetzedenin imdadına koşturuyor. Her suale ve matluba cevab veriyor. Hattâ bak, en edna bir hacet, en edna bir raiyetten görse, şefkatle kaza ediyor. Bir çobanın bir koyunu, bir ayağı incinse, ya merhem, ya baytar gönderiyor.

Gel gidelim, şu adada büyük bir içtima var. Bütün memleket eşrafı orada toplanmışlar. Bak, pek büyük bir nişanı taşıyan bir yaver-i ekrem bir nutuk okuyor. O şefkatli padişahından bir şeyler istiyor. Bütün ahali: "Evet, evet biz de istiyoruz" diyorlar. Onu tasdik ve teyid

ediyorlar. Şimdi dinle, bu padişahın sevgilisi diyor ki:

"Ey bizi nimetleriyle perverde eden sultanımız! Bize gösterdiğin nümunelerin ve gölgelerin asıllarını, menba'larını göster. Ve bizi makarr-ı saltanatına celbet. Bizi bu çöllerde mahvettirme. Bizi huzuruna al. Bize merhamet et. Burada bize tattırdığın leziz nimetlerini orada yedir. Bizi zeval ve teb'îd ile tazib etme. Sana müştak ve müteşekkir şu muti raiyetini başı boş bırakıp i'dam etme." diyor ve pek çok yalvarıyor. Sen de işitiyorsun. Acaba bu kadar şefkatli ve kudretli bir padişah, hiç mümkün müdür ki; en edna bir adamın en edna bir meramını ehemmiyetle yerine getirsin, en sevgili bir yaver-i ekreminin en güzel bir maksudunu yerine getirmesin? Halbuki o sevgilinin maksudu, umumun da maksududur. Hem padişahın marzîsi, hem merhamet ve adaletinin muktezasıdır. Hem ona rahattır, ağır değil. Bu misafirhanelerdeki muvakkat nüzhetgâhlar kadar ağır gelmez. Madem nümunelerini göstermek için beş-altı gün seyrangâhlara bu kadar masraf ediyor, bu memleketi kurdu. Elbette hakikî hazinelerini, kemalâtını, hünerlerini makarr-ı saltanatında öyle bir tarzda gösterecek, öyle seyrangâhlar açacak ki, akılları hayrette bırakacak.

Demek bu meydan-ı imtihanında olanlar, başı boş değiller; saadet sarayları ve zindanlar onları bekliyorlar...

Altıncı Suret: İşte gel bak, bu muhteşem şimendiferler, tayyareler, techizatlar, depolar, sergiler, icraatlar gösteriyorlar ki, perde arkasında pek muhteşem bir saltanat vardır, (**Haşiye**) hükmediyor. Böyle

(Haşiye): Meselâ: Nasıl şu zamanda manevra meydanında harb usûlünde, "Silâh al, süngü tak" emriyle koca bir ordu baştan başa dikenli bir meşegâha benzediği gibi; her bir bayram gününde resm-i geçit için: "Formalarınızı takıp, nişanlarınızı asınız" emrine karşı ordugâh, seraser rengârenk çiçek açmış müzeyyen bir bahçeyi temsil ettiği misillü; öyle de rûy-i zemin meydanında, Sultan-ı Ezelî'nin nihayetsiz enva'-ı cünüdünden melek ve cinn ve ins ve hayvanlar gibi şuursuz nebatat taifesi dahi, hıfz-ı hayat cihadında Emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** ile: "Müdafaa için silâhlarınızı ve cihazatınızı takınız" emr-i İlahîyi aldıkları vakit, zemin baştan aşağıya bütün ondaki dikenli ağaçlar ve nebatlar süngücüklerini taktıkları zaman, aynen süngülerini takmış muhteşem bir ordugâha benziyor.

Hem baharın herbir günü, herbir haftası, birer taife-i nebatatın birer bayramı hükmünde olduğu için, herbir taifesi dahi kendi Sultanının o taifeye ihsan ettiği güzel hediyeleri teşhir için ona taktığı murassa nişanları birer resm-i geçit tarzında o Sultan-ı Ezelî'nin nazar-ı şuhud ve işhadına arzettiğinden ve öyle bir vaziyet gösterdiğinden, bütün nebatat ve eşcar güya "San'at-ı Rabbaniye murassaatını ve çiçek ve meyve denilen fitrat-ı İlahiyenin nişanlarını takınız, çiçekler açınız" emr-i Rabbaniyeyi dinliyorlar ki, rûy-i zemin dahi gayet muhteşem bir bayram gününde, şahane resm-i geçitte, sürmeli formaları ve murassa nişanları parlayan bir ordugâhı temsil ediyor.

İşte şu derece hikmetli ve intizamlı teçhizat ve tezyinat; elbette nihayetsiz kadîr bir sultanın, nihayet derecede hakîm bir hâkimin emriyle olduğunu kör olmayanlara gösterir.

bir saltanat, kendisine lâıyk bir raiyet ister. Halbuki görüyorsun, bütün raiyet bu misafirhanede toplanmışlar. Misafirhane ise her gün dolar, boşanır. Hem bütün raiyet manevra için bu meydan-ı imtihanında bulunuyorlar. Meydan ise, her saat tebdil ediliyor. Hem bütün raiyet, padişahın kıymettar ihsanatının nümunelerini ve hârika san'atlarının antikalarını sergilerde temaşa etmek için şu teşhircâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar. Meşher ise, her dakika tahavvül ediyor. Giden gelmez, gelen gider. İşte bu hal, şu vaziyet kat'î gösteriyor ki: şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında daimî saraylar, müstemir meskenler, şu nümunelerin ve suretlerin hâlis ve yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineler vardır.

Demek burada çabalamak onlar içindir. şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesin istidadına göre orada bir saadeti var...

Yedinci Suret: Gel, bir parça gezelim. şu medenî ahali içinde ne var, ne yok görelim. İşte bak! Her yerde, her köşede, müteaddid fotoğraflar kurulmuş, suret alıyorlar. Bak, her yerde müteaddid kâtibler oturmuşlar, bir şeyler yazıyorlar. Her şeyi kaydediyorlar. En ehemmiyetsiz bir hizmeti, en âdi bir vukuatı zabtediyorlar. Hâ, şu yüksek dağda padişaha mahsus bir büyük fotoğraf kurulmuş ki (**Haşiye**); bütün bu yerlerde ne cereyan eder, suretini alıyorlar. Demek o zât emretmiş ki; mülkünde cereyan eden bütün muamele ve işler zabtedilsin. Demek oluyor

(**Haşiye**): şu suretin işaret ettiği manaların bir kısmı Yedinci Hakikat'te beyan edilmiş. Yalnız burada padişaha mahsus bir büyük fotoğraf işareti ve hakikatı "Levh-i Mahfuz" demektir. Levh-i Mahfuz'un tahakkuk-u vücudu Yirmialtıncı Söz'de şöyle isbat edilmiş ki: Nasıl küçük küçük cüzdanlar, büyük bir kütüğün vücudunu ihsas eder ve küçük küçük senedler, bir defter-i kebirin bulunduğunu iş'ar eder ve küçük kesretli tereşshatlar, büyük bir su menbainı işmam eder. Aynen öyle de: Küçük küçük cüzdanlar hükmünde; hem birer küçük Levh-i Mahfuz manasında; hem büyük Levh-i Mahfuz'u yazan kalemden tereşshuh eden küçük küçük noktalar suretinde olan benî-beşerin kuvve-i hâfızaları, ağaçların meyveleri, meyvelerin çekirdekleri, tohumları; elbette bir hâfıza-i kübrayı, bir defter-i ekberi, bir levh-i mahfuz-u a'zamı ihsas eder, iş'ar eder ve isbat eder. Belki keskin akıllara gösterir.

ki; o zât-ı muazzam bütün hâdisatı kaydettirir, suretini alır. İşte şu dikkatli hıfz ve muhafaza, elbette bir muhasebe içindir. Şimdi, en âdi raiyetin en âdi muamelelerini ihmal etmeyen bir Hâkim-i Hafîz, hiç mümkün müdür ki raiyetin en büyüklerinden en büyük amellerini muhafaza etmesin, muhasebe etmesin, mükâfat ve mücazat vermesin. Halbuki o zâtın izzetine ve gayretine dokunacak ve şe'n-i merhameti hiç kabul etmeyecek muameleler, o büyüklerden sudûr ediyor. Burada cezaya çarpmıyor.

Demek, bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor...

Sekizinci Suret: Gel, ondan gelen bu fermanları sana okuyacağım. Bak, mükerrer va'd ediyor ve şiddetli tehdid ediyor ki: "Sizleri oradan alıp, makarr-ı saltanatıma getireceğim ve mutileri mes'ud, âsileri mahbus edeceğim. O muvakkat yeri harab edip, müebbed sarayları, zindanları havi diğer bir memleket kuracağım." Hem o va'd ettiği şeyler, ona gayet rahattır. Raiyetine, gayet mühimdir. Va'dinde hulf ise, izzet-i iktidarına gayet zıddır. İşte bak ey sersem! Sen yalancı vehmini, hezeyancı aklını, aldatici nefsini tasdik ediyorsun. Ve hiçbir veçhile hulf ve hilafa mecburiyeti olmayan ve hiçbir cihetle hilaf haysiyetine yakışmayan ve bütün görünen işler sıdkına şahadet eden bir zâtı tekzib ediyorsun. Elbette büyük bir cezaya müstehak olursun. Misalin şuna benzer ki: Bir yolcu, güneşin ziyasından gözünü kapıyor, hayaline bakıyor; vehmi, bir yıldız böceği gibi kafa fenerinin ışığıyla dehşetli yolunu tenvir etmek istiyor. Madem va'd etmiş, yapacaktır. Halbuki îfası ona çok rahat ve bize ve herşeye ve ona ve saltanatına pek çok lâzımdır.

Demek bir mahkeme-i kübra, bir saadet-i uzma vardır.

Dokuzuncu Suret: Şimdi gel! Bu dairelerin ve cemaatlerin bazı rüesalarına ki, (Haşiye) her biri bizzât padişahla görüşecek hususî birer telefonu var. Hem bazı onun huzuruna çıkmışlar. Ne diyorlar bak: Bunlar ittifakla ihbar ediyorlar ki: O zât, mükâfat ve mücazat için pek muhteşem ve dehşetli bir yer ihzar etmiş. Gayet kavî va'd ve şiddetli tehdid ediyor. Hem onun izzet ve celaleti hiç bir vecihle hulf-ül va'de tenezzül edip, tezellülü kabul etmez. Halbuki o muhbirler hem tevatür

(Haşiye): Şu suretin isbat ettiği manalar Sekizinci Hakikat'te görünecek. Meselâ, dairelerin reisleri şu temsilde enbiya ve evliyaya işarettir. Ve telefon ise, ma'kes-i vahy ve mazhar-ı ilham olan kalbden uzanan bir nisbet-i Rabbaniyedir ki, kalb o telefonun başıdır ve kulağı hükmündedir.

derecesinde çok, hem icma' kuvvetinde bir ittifakla haber veriyorlar ki: Şu bazı âsârı görünen saltanat-ı azîmenin medarı ve makarrı, buradan uzak bir başka memlekettedir ve şu meydan-ı imtihanda binalar muvakkattırlar. Sonra daimî saraylara tebdil edilecek. Bu yerler değışecekler. Çünkü eserleriyle azameti anlaşılan şu muhteşem, zevalsiz saltanat; böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekasız, nâkıs, tekemmülsüz umûrlar üzerinde kurulmaz, durulmaz... Demek ona lâyıık, daimî, müstekar, zevalsiz, müstemir, mükemmel, muhteşem umûrlar üzerinde duruyor.

Demek bir diyar-ı âher var; elbette o makarra gidilecektir...

Onuncu Suret: Gel, bugün nevrüz-u sultanîdir. (Haşiyeye) Bir tebeddülât olacak, acib işler çıkacak. Şu baharın şu güzel gününde, şu güzel çiçekli olan şu yeşil sahraya gidip bir seyran ederiz. İşte bak! Ahali de bu tarafa geliyorlar. Bak bir sihir var. O binalar birden harab oldular, başka bir şekil aldı. Bak, bir mu'cize var. O harab olan binalar, birden burada yapıldı. Âdeta bu hâlî bir çöl, bir medenî şehir oldu. Bak, sinema perdeleri gibi her saat başka bir âlem gösterir, başka bir şekil alır. Buna dikkat et ki; o kadar karışık, sür'atli, kesretli, hakikî perdeler içinde ne kadar mükemmel bir intizam vardır ki, herşey yerli yerine konuluyor. Hayalî sinema perdeleri dahi, bunun kadar muntazam olamaz. Milyonlar mahir sihirbazlar dahi, bu san'atları yapamazlar. Demek, bize görünmeyen o padişahın çok büyük mu'cizeleri vardır.

Ey sersem! Sen diyorsun: "Nasıl bu koca memleket tahrib edilip, başka yere kurulacak?"

İşte görüyorsun ki: Her saat, senin aklın kabul etmediğı o tebdil-i diyar gibi çok inkılablar, tebdiller oluyor. Şu toplanmak, dağılmak ve şu hallerden anlaşılıyor ki: Bu görünen sür'atli içtimalar, dağılmalar, teşkiller, tahribler içinde başka bir maksad var. Bir saatlik içtima için on sene kadar masraf yapılıyor. Demek bu vaziyetler

(Haşiyeye): Bu suretin remzini Dokuzuncu Hakikat'te göreceksin. Meselâ: Nevruz günü, bahar mevsimine işarettir. Çiçekli yeşil sahra ise, bahar mevsimindeki rûy-i zemindir. Değışen perdeler, manzaralar ise, fasl-ı baharın ibtidasından, yazın intihasına kadar Sâni-i Kadîr-i Zülcelal'in, Fâtır-ı Hakîm-i Zülcemal'in kemal-i intizam ile değıştirdiğı ve kemal-i rahmet ile tazelendirdiğı ve birbiri arkasında gönderdiğı mevcudat-ı bahariye tabakatına ve masnuat-ı sayfiye taifelerine ve erzak-ı hayvaniye ve insaniyeye medar olan mat'umata işarettir.

maksud-u bizzât değiller. Bir temsildir, bir takliddirler. O zât mu'cize ile yapıyor. Tâ suretleri alınıp terki edilsin ve neticeleri hıfzedilip yazılsın. -Nasılki, manevra meydan-ı imtihanının herşeyi kaydediliyordu ve yazılıyordu.- Demek, bir mecma-ı ekberde muamele, bunlar üzerine devam edip dönecek. Hem bir meşher-i a'zamda daimî gösterilecek. Demek şu geçici, kararsız vaziyetler; sabit suretler, bâki meyveler veriyorlar.

Demek bu ihtifalât; bir saadet-i uzma, bir mahkeme-i kübra, bilmediğimiz ulvî gayeler içindir...

Onbirinci Suret: Gel, ey muannid arkadaş! Bir tayyareye, ya şarka veya garba yani mazi ve müstakbele giden bir şimendifere binelim. Şu mu'cizekâr zâtın, sair yerlerde ne çeşit mu'cizeler gösterdiğini görelim. İşte bak, gördüğümüz menzil ve meydan ve meşher gibi acaibler, her tarafta bulunuyor. Lâkin san'atça, suretçe birbirinden ayırıyorlar. Fakat buna iyi dikkat et ki: O sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekasız meşherlerde; ne kadar bahir bir hikmetin intizamâtı, ne derece zahir bir inayetin işaretatı, ne mertebe âlî bir adaletin emaratı, ne derece vâsi' bir merhametin semeratı görünüyor. Basiretsiz olmayan herkes yakînen anlar ki: Onun hikmetinden daha ekmel bir hikmet ve inayetinden daha ecmel bir inayet ve merhametinden daha eşmel bir merhamet ve adaletinden daha ecell bir adalet olamaz ve tasavvur edilemez.

Eğer faraza tevehhüm ettiğin gibi, daire-i memleketinde daimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâki meskenler, mukim ahâlî, mes'ud raiyeti bulunmazsa; şu hikmet, inayet, merhamet, adaletin hakikatlarına şu bekasız memleket mazhar olamadığı malûm ve onlara mazhar olacak, başka yerde de bulunmazsa; o vakit gündüz ortasında güneşin ışığını gördüğümüz halde güneşi inkâr etmek derecesinde bir ahmaklıkla, şu gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek ve şu müşahede ettiğimiz inayeti inkâr etmek ve şu gördüğümüz merhameti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emaratı, işaretatı görünen adaleti inkâr etmek lâzımgelir. Hem bu gördüğümüz icraat-ı hakîmane ve ef'al-i kerimane ve ihsanat-ı rahîmanenin sahibini; -hâşâ sümme hâşâ!- sefih bir oyuncu, gaddar bir zalim olduğunu kabul etmek lâzımgelir. Bu ise, hakikatlerin zıddına inkılabıdır. Halbuki inkılab-ı hakaik, bütün ehl-i aklın ittifağıyla muhaldır, mümkün değildir. Yalnız, herşeyin vücudunu inkâr eden Sofestaî eblehler hariçtir.

Demek, bu diyardan başka bir diyar vardır. Onda bir mahkeme-i kübra, bir ma'dele-i ulya, bir mekreme-i uzma vardır ki; tâ şu merhamet ve

hikmet ve inayet ve adalet tamamen tezahür etsinler...

Onikinci Suret: Gel şimdi döneceğiz. Şu cemaatlerin reisleriyle ve zabitleriyle görüşeceğiz ve techizatlarına bakacağız ki; o techizat, yalnız o meydandaki kısa bir müddet içinde geçinmek için mi verilmiştir? Yahut başka yerde uzun bir saadet hayatı tahsil etmek için mi verilmiştir? Görelim. Herkese ve her techizata bakamayız. Fakat nümune için şu zabitin cüzdan ve defterine bakacağız: Bu cüzdanda zabitin rütbesi, maaşı, vazifesi, matlubatı, düstur-u harekâtı vardır. Bak, bu rütbe birkaç günlük için değil; pek uzun bir zaman için verilebilir. "Şu maaşı hazine-i hassadan filan tarihte alacaksın" yazılıdır. Halbuki o tarih, çok zaman sonra ve bu meydan kapandıktan sonra gelir. Şu vazife ise; şu muvakkat meydana göre değil, belki padişahın kurbünde daimî bir saadeti kazanmak için verilmiştir. Şu matlubat ise, birkaç günlük bu misafirhanede geçinmek için olamaz. Belki uzun ve mes'udane bir hayat için olabilir. Şu düstur ise, bütün bütün açığa verir ki; cüzdan sahibi başka yere namzeddir, başka âleme çalışır. Bak şu defterlerde, âletler techizatının suret-i istimali ve mes'uliyetler vardır. Halbuki eğer yalnız bu meydandan başka âlî, daimî bir yer bulunmazsa; şu muhkem defter, o kat'î cüzdan, bütün bütün manasız olur. Hem şu muhterem zabıt ve mükerrem kumandan ve muazzez reis; bütün ahaliden aşağı, herkesten daha bedbaht, daha bîçare, daha zelil, daha musibetli, daha fakir, daha zayıf bir derekeye düşer. İşte buna kıyas et. Hangi şeye dikkat etsen şahadet eder ki: Bu fâniden sonra bir bâki var...

Ey arkadaş! Demek, bu muvakkat memleket bir tarla hükmündedir. Bir talimgâhtır, bir pazardır. Elbette arkasında bir mahkeme-i kübra, bir saadet-i uzma gelecektir. Eğer bunu inkâr etsen; bütün zabıtlardaki cüzdanları, defterleri techizatları, düsturları belki şu memleketteki bütün intizamı, hattâ hükûmeti inkâr etmeğe mecbur olursun ve bütün vaki' olan icraatın vücudunu tekzib etmek lâzımgelir. O vakit sana, insan ve zîşuur denilmez. Sofestaîlerden daha akılsız olursun.

Sakın zannetme; tebdil-i memleket delilleri bu "Oniki Suret"e münhasırdır. Belki hadd ü hesaba gelmez emareler, deliller var ki: Şu kararsız mütegayyir memleket; zevalsiz, müstekar bir memlekete tahvil edilecektir. Hem hadd ü hesaba gelmez işaretler, alâmetler var ki: Bu ahali, şu muvakkat misafirhanelerden alınacak, saltanatın makarr-ı daimîsine gönderilecek.

Bâhusus, gel sana "Oniki Suret" kuvvetinden daha kuvvetli bir bürhan daha göstereceğim.

İşte gel bak, şu uzaktaki görünen cemaat-ı azîme içinde, evvel adada gördüğümüz büyük nişan sahibi Yaver-i Ekrem bir tebligatta bulunuyor. Gidelim, dinleyelim. Bak o parlak yaver-i ekrem, bak o yüksekte ta'lik edilmiş ferman-ı a'zamı ahaliye bildiriyor ve diyor ki: "Hazırlanınız; başka, daimî bir memlekete gideceksiniz. Öyle bir memleket ki, bu memleket ona nisbeten bir zindan hükmündedir. Padişahımızın makarr-ı saltanatına gidip merhametine, ihsanlarına mazhar olacaksınız. Eğer güzelce bu fermanı dinleyip itaat etseniz... Yoksa isyan edip dinlemezsensiniz, müdhiş zindanlara atılacaksınız." gibi tebligatta bulunuyor. Sen de görüyorsun ki; o ferman-ı a'zamda öyle i'cazkâr bir turra var ki, hiçbir veçhile kabil-i taklid değil. Senin gibi sersemlerden başka herkes; o ferman, padişahın fermanı olduğunu kat'î bilir ve o parlak yaver-i ekremde öyle nişanlar var ki, senin gibi körlerden başka herkes o zâtı, padişahın pek doğru tercüman-ı evamiri olduğunu yakînen anlar.

Acaba o yaver-i ekrem o ferman-ı a'zamla beraber bütün kuvvetiyle dava edip tebliğ ettikleri şu tebdil-i memleket mes'elesi, hiç kabil midir ki itiraz kabul etsin. Evet kabil değil! İllâ ki, bütün bu gördüğümüz her şeyi inkâr edesin...

Şimdi ey arkadaş!. Söz senindir, söyle. Ne diyorsan de!

- Ben ne diyeceğim, daha buna karşı bir şey denebilir mi? Gündüz ortasında güneşe karşı söz söylenir mi? Yalnız derim ki: Elhamdülillah, yüzbin defa şükür olsun ki; vehim ve heva tahakkümünden, nefis ve heves esaretinden kurtulup, daimî hapis ve zindandan halâs oldum ve inandım ki: Bu karmakarışık, kararsız misafirhanelerden başka ve kurb-u şahanede bir diyar-ı saadet vardır; biz de ona namzediz...

İşte haşir ve âhiretten kinaye ve ibaret olan şu hikâye-i temsiliye burada tamam oldu. Şimdi tevfik-ı İlahî ile hakikat-ı ulyaya geçeceğiz. Geçmiş "Oniki Suret"e mukabil "Oniki mütesanid Hakikat" ile bir "Mukaddime" beyan edeceğiz.

Mukaddime

Birkaç işaretle başka yerlerde yani Yirmiikinci, Ondokuzuncu, Yirmialtıncı Sözlere izah edilen birkaç mes'eleye işaret ederiz.

BİRİNCİ İŞARET: Hikâyedeki sersem adamın o emin arkadaşıyla, üç hakikatları var.

Birincisi: Nefs-i emmarem ile kalbimdir.

İkincisi: Felsefe şakirdleriyle, Kur'an-ı Hakîm tilmizleridir.

Üçüncüsü: Ümmet-i İslâmiye ile millet-i küfriyedir.

Felsefe şakirdleri ve millet-i küfriye ve nefis-i emmarenin en müdhiş dalaleti, Cenab-ı Hakk'ı tanımamaktadır. Hikâyede nasıl emin adam demişti: "Bir harf kâtibsiz olmaz, bir kanun hâkimsiz olmaz." Biz de deriz:

Nasılki bir kitab, bâhusus öyle bir kitab ki; her kelimesi içinde küçük kalemle bir kitab yazılmış, her harfi içinde ince kalem ile muntazam bir kaside yazılmış. Kâtibsiz olmak, son derece muhaldir. Öyle de şu kâinat nakkaşsız olmak, son derece muhal ender muhaldir. Zira bu kâinat öyle bir kitabdır ki, her sahifesi çok kitablara tazammun eder. Hattâ her kelimesi içinde bir kitab vardır. Her bir harfi içinde bir kaside vardır. Yeryüzü bir sahifedir, ne kadar kitab içinde var. Bir ağaç bir kelimedir, ne kadar sahifesi vardır. Bir meyve bir harf; bir çekirdek, bir noktadır. O noktada koca bir ağacın programı, fihristesi var. İşte böyle bir kitab, evsaf-ı celal ve cemale, nihayetsiz kudret ve hikmete mâlik bir Zât-ı Zülcelal'in nakş-ı kalem-i kudreti olabilir. Demek âlemin şuhuduyla, bu iman lâzımgelir. İllâ ki, dalaletten sarhoş olmuş ola...

Hem nasılki bir hane ustasız olmaz. Bâhusus öyle bir hane ki; hârîka san'atlarla, acib nakışlarla, garib zînetlerle tezyin edilmiş. Hattâ herbir taşında, bir saray kadar san'at dercedilmiş. Ustasız olmak, hiçbir

akıl kabul edemez, gayet mahir bir san'atkâr ister. Bâhusus o saray içinde sinema perdeleri gibi her saatte hakikî menziller teşkil edilip, kemal-i intizamla elbise değiştirdiği gibi değiştiriyor. Hattâ herbir hakikî perde içinde, müteaddid küçük küçük menziller icadediliyor. Öyle de şu kâinat nihayetsiz hakîm, alîm, kadîr bir sâni' ister. Çünkü şu muhteşem kâinat öyle bir saraydır ki: Ay, Güneş lâmbaları; yıldızlar, mumları; zaman, bir ip, bir şerittir ki, o Sâni'-i Zülcelal her sene bir başka âlemi ona takıp, gösteriyor. O taktığı âlemin içinde üçyüzaltmış tarzda muntazam suretlerini tecdid ediyor. Kemal-i intizamla ve hikmetle değiştiriyor. Yeryüzünü bir sofrayı nimet yapmış ki, her bahar mevsiminde, üçyüzbin enva'-ı masnuatıyla tezyin ediyor. Hadd ü hesaba gelmez enva'-ı ihsanatıyla dolduruyor. Öyle bir tarzda ki, nihayet ihtilat içinde ve karışmış oldukları halde, nihayet derecede imtiyaz ve farkla birbirlerinden ayrılıyor. Başka cihetleri buna kıyas et... Nasıl, böyle bir sarayın Sâni'inden gaflet edilebilir?

Hem nasılkı bulutsuz, gündüz ortasında, Güneşin deniz yüzünde bütün kabarcıklar üstünde ve karada bütün parlak şeylerde ve kar'ın bütün parçalarında cilvesi görüldüğü ve aksi müşahede edildiği halde Güneşi inkâr etmek, ne derece acib bir divanelik hezeyandır. Çünkü o vakit birtek Güneşi inkâr ve kabul etmemekle; katarat sayısınca, kabarcıklar mikdarınca, parçalar adedince, hakikî ve bil'asale güneşçikleri kabul etmek lâzımgelir. Her zerrecikte (ki ancak bir zerre sıkışabildiği halde) koca bir Güneşin hakikatını içinde kabul etmek lâzım geldiği gibi, aynen öyle de: Şu sıravari içinde her zaman hikmetle değişen ve düzgünlük içinde her vakit tazelenen şu muntazam kâinatı görüp, Hâlık-ı Zülcelal'i evsaf-ı kemaliyle tasdik etmemek, ondan daha berbad bir dalalet divaneliğidir, bir mecnunluk hezeyanıdır. Zira herşeyde, hattâ herbir zerrede bir uluhiyet-i mutlaka kabul etmek lâzımdır. Çünkü meselâ havanın herbir zerresi; herbir çiçek ile herbir meyveye, herbir yaprağa girer ve işleyebilir. İşte şu zerre, eğer memur olmazsa, bütün girebildiği ve işlediği masnuların tarz-ı teşkilatını ve suretlerini ve heyetlerini bilmek lâzımdır, tâ içinde işleyebilsin. Demek muhit bir ilim ve kudrete mâlik olmalı ki, böyle yapsın.

Meselâ, toprakta herbir zerresi kabildir ki, muhtelif bütün tohumlar ve çekirdeklere medar ve menşe olsun. Eğer memur olmazsa, lâzım geliyor ki: Otlar ve ağaçlar adedince manevî cihazat ve makineleri tazammun etsin. Veyahut onların bütün tarz-ı teşkilatını bilir, yapar, bütün onlara giydirilen suretleri tanıır, dikebilir bir san'at ve kudret vermek lâzımgelir. Daha sair mevcudatı da kıyas et. Tâ anlayacaksın ki:

Her şeyde aşikâre, vahdaniyetin çok delilleri var. Evet bir şeyden her şeyi yapmak ve herşeyi birtek şey yapmak, herşeyin hâlıkına has bir iştir.

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

ferman-ı zîşanına dikkat et. Demek Vâhid-i Ehad'ı kabul etmemek ile, mevcudat adedince ilahları kabul etmek lâzımgelir.

İKİNCİ İŞARET: Hikâyede bir yaver-i ekremden bahsedilmiş ve denilmiş ki: Kör olmayan herkes onun nişanlarını görmekte anlar ki: O zât, padişahın emriyle hareket eder ve onun has bendesidir. İşte o yaver-i ekrem, Resul-i Ekrem'dir (Aleyhissalâtü Vesselâm). Evet şöyle müzeyyen bir kâinatın, öyle mukaddes bir Sâniine böyle bir Resul-i Ekrem, ışık şemse lüzumu derecesinde elzemdir. Çünkü nasıl Güneş, ziya vermeksizin mümkün değildir. Öyle de uluhiyet de, peygamberleri göndermekle kendini göstermeksizin mümkün değildir.

Hem hiç mümkün olur mu ki, nihayet kemalde olan bir cemal; gösterici ve tarif edici bir vasıta ile kendini göstermek istemesin?

Hem mümkün olur mu ki; gayet cemalde bir kemal-i san'at, onun üzerine enzar-ı dikkati celbeden bir dellâl vasıtasıyla teşhir istemesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki; bir rububiyet-i âmmenin saltanat-ı külliyesi, kesret ve cüz'iyat tabakatında vahdaniyet ve samedaniyetini, zülcenaheyn bir meb'us vasıtasıyla ilânını istemesin! Yani o zât, ubudiyet-i külliye cihetiyle kesret tabakatının dergâh-ı İlahiye elçisi olduğu gibi, kurbiyet ve risalet cihetiyle dergâh-ı İlahînin kesret tabakatına memurudur.

Hem hiç mümkün olur mu ki; nihayet derecede bir hüsn-ü zâtî sahibi, cemalinin mehasinini ve hüsnünün letaifini âyinelerde görmek ve göstermek istemesin! Yani bir habib resul vasıtasıyla ki; hem habibdir, ubudiyetiyle kendini ona sevdirebilir, âyinedarlık eder. Hem resuldür; onu mahlukatına sevdirebilir, cemal-i esmasını gösterir.

Hem hiç mümkün olur mu ki; acib mu'cizelerle, garib ve kıymettar şeylerle dolu hazineler sahibi, sarraf bir tarif edici ve vassaf bir teşhir edici vasıtasıyla enzar-ı halka arz ve başlarında izhar etmekle, gizli kemalâtını beyan etmek irade etmesin ve istemesin?

Hem mümkün olur mu ki; bu kâinatı bütün esmasının kemalâtını ifade eden masnuatla tezyin ederek seyir için garib ve ince san'atlarla süslenilmiş bir saraya benzetsin de, rehber bir muallim tayin etmesin?

Hem hiç mümkün olur mu ki; bu kâinatın sahibi, şu kâinatın tahavvülatındaki maksad ve gaye ne olacağını, müş'ir-i tılsım-ı muğlakını, hem mevcudatın "Nereden? Nereye? Necisin?" üç sual-i müşkilin muammasını bir elçi vasıtasıyla açtırmassın!

Hem hiç mümkün olur mu ki; bu güzel masnuat ile kendini zîşuura tanıttıran ve kıymetli nimetler ile kendini sevdiren Sâni'-i Zülcelal; onun mukabilinde zîşuurdan marziyatı ve arzuları ne olduğunu bir elçi vasıtasıyla bildirmesin!

Hem hiç mümkün olur mu ki; nev-i insanı, şuurca kesrete mübtela, istidadca ubudiyet-i külliyeye müheyya suretinde yaratıp, muallim bir rehber vasıtasıyla onları kesretten vahdete yüzlerini çevirmek istemesin!

Daha bunlar gibi çok vezaif-i nübüvvet var ki, herbiri bir bürhan-ı kat'îdir ki: Uluhiyet, risaletsiz olamaz...

Şimdi acaba âlemde Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtu Vesselâm'dan -beyan olunan evsaf ve vezaiife- daha ehil ve daha câmi' kim zuhur etmiş? Ve rütbe-i risalete ve vazife-i tebliğ'e ondan daha elyak, daha evfak hiç zaman göstermiş midir? Hâyır, aslâ ve kat'â!. Belki o, bütün resullerin seyyididir, bütün enbiyanın imamıdır, bütün asfiyanın serveridir, bütün mukarrebînin akrebidir, bütün mahlukatın ekmelidir, bütün mürşidlerin sultanıdır. Evet ehl-i tahkikatın ittifakıyla, Şakk-ı Kamer ve parmaklarından su akması gibi bine baliğ mu'cizatından hadd ü hesaba gelmez delail-i nübüvvetinden başka, Kur'an-ı Azîmüşşan gibi bir bahr-ı hakaik ve kırk vecihle mu'cize olan mu'cize-i kübra, Güneş gibi risaletini göstermeğe kâfidir. Başka risalelerde ve bilhassa Yirmibeşinci Söz'de Kur'anın kırka karîb vücuh-u i'cazından bahsettiğimizden burada kısa kesiyoruz.

ÜÇÜNCÜ İŞARET: Hatıra gelmesin ki: Bu küçücük insanın ne ehemmiyeti var ki, bu azîm dünya onun muhasebe-i a'mali için kapansın, başka bir daire açılsın? Çünkü bu küçücük insan, câmiyet-i fitrat itibariyle şu mevcudat içinde bir ustabaşı ve bir dellâl-ı saltanat-ı İlahiye ve bir ubudiyet-i külliyeye mazhar olduğundan büyük ehemmiyeti

vardır. Hem hatıra gelmesin ki: Kısacık bir ömürde nasıl ebedî bir azaba müstehak olur? Zira küfür; şu mektubat-ı Samedaniye derecesinde ve kıymetinde olan kâinatı manasız, gayesiz bir derekeye düşürdüğü için, bütün kâinata karşı bir tahkir olduğu gibi; bu mevcudatta cilveleri, nakışları görünen bütün esma-i kudsiye-i İlahiyeyi inkâr ile red ve Cenab-ı Hakk'ın hakkaniyet ve sıdkını gösteren gayr-ı mütenahî bütün delillerini tekzib olduğundan nihayetsiz bir cinayettir. Nihayetsiz cinayet ise, nihayetsiz azabı îcab eder...

DÖRDÜNCÜ İŞARET: Nasılkı hikâyede oniki suretle gördük ki: Hiçbir cihetle mümkün değil; öyle bir padişahın, öyle muvakkat misafirhane gibi bir memleketi bulunsun da, müstekar ve haşmetine mazhar ve saltanat-ı uzmasına medar diğer daimî bir memleketi bulunmasın... Öyle de hiçbir vecihle mümkün değil ki; bu fâni âlemin bâki Hâlık'ı, bunu icad etsin de, bâki bir âlemi icad etmesin? Hem mümkün değil: Şu bedi' ve zâil kâinatın sermedî Sâniî bunu halk etsin de, müstekar ve daimî diğer bir kâinatı icad etmesin? Hem mümkün değil: Bu meşher ve meydan-ı imtihan ve tarla hükmünde olan dünyanın Hakîm ve Kadîr ve Rahîm olan Fâtır'ı onu yaratsın, onun bütün gayelerine mazhar olan dâr-ı âhireti halk etmesin? Bu hakikata oniki kapı ile girilir. Oniki hakikat ile o kapılar açılır. En kısa ve basitten başlarız:

Birinci Hakikat: Bâb-ı rububiyet ve saltanattır ki, ism-i Rabb'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Şe'n-i rububiyet ve saltanat-ı uluhiyet, bâhusus böyle bir kâinatı, kemalâtını göstermek için gayet âlî gayeler ve yüksek maksadlar ile icad etsin, onun gayat ve makasidına karşı iman ve ubudiyetle mukabele eden mü'minlere mükâfatı bulunmasın. Ve o makasidı red ve tahkir ile mukabele eden ehl-i dalalete mücazat etmesin?

İkinci Hakikat: Bâb-ı kerem ve rahmettir ki, Kerim ve Rahîm isminin cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Gösterdiği âsâr ile nihayetsiz bir kerem ve nihayetsiz bir rahmet ve nihayetsiz bir izzet ve nihayetsiz bir gayret sahibi olan şu âlemin Rabbi; kerem ve rahmetine lââyık mükâfat, izzet ve gayretine şayeste mücazatta bulunmasın. Evet şu dünya gidişatına

bakılsa görülüyor ki; en âciz, en zâiften tut (Haşiye-1) tâ en kavîye kadar her canlıya lâayık bir rızık veriliyor. En zâif, en âcize en iyi rızık veriliyor. Her dertliye ummadığı yerden derman yetiştiriliyor. Öyle ulvî bir keremle ziyafetler, ikramlar olunuyor ki, nihayetsiz bir kerem eli içinde işlediğini bedâhетен gösteriyor.

Meselâ, bahar mevsiminde cennet hurileri tarzında bütün ağaçları sündüs-misal libaslar ile giydirip, çiçek ve meyvelerin murassaatıyla süslendirip hizmetkâr ederek onların latif elleri olan dallarıyla, çeşit çeşit en tatlı, en musanna meyveleri bize takdim etmek; hem zehirli bir sineğin eliyle şifalı en tatlı balı bize yedirmek; hem en güzel ve yumuşak bir libası elsiz bir böceğin eliyle bize giydirmek; hem rahmetin büyük bir hazinesini küçük bir çekirdek içinde bizim için saklamak; ne kadar cemil bir kerem, ne kadar latif bir rahmet eseri olduğu bedaheten anlaşılır. Hem insan ve bazı canavarlardan başka, Güneş ve Ay ve Arz'dan tut, tâ en küçük mahluka kadar herşey kemal-i dikkatle vazifesine çalışması, zerrece haddinden tecavüz etmemesi, bir azîm heybet tahtında umumî bir itaat bulunması; büyük bir celal ve izzet sahibinin emriyle hareket ettiklerini gösteriyor. Hem gerek nebatî ve gerek hayvanî ve gerek insanî bütün vâlidelerin o rahîm şefkatleriyle (Haşiye-2) ve süt gibi o latif gıda ile o âciz ve zâif yavruların terbiyesi, ne kadar geniş bir rahmetin cilvesi işlediği bedaheten anlaşılır.

Bu âlemin mutasarrıfınının madem nihayetsiz böyle bir keremi, nihayetsiz böyle bir rahmeti, nihayetsiz öyle bir celal ve izzeti vardır. Nihayetsiz celal ve izzet, edepsizlerin te'dibini ister. Nihayetsiz kerem, nihayetsiz ikram ister, nihayetsiz rahmet; kendine lâayık ihsan ister. Halbuki bu fâni dünyada ve kısa ömürde, denizden bir damla gibi milyonlar cüz'den ancak bir cüz'ü yerleşir ve tecelli eder. Demek o kereme lâayık

(Haşiye-1): Rızık-ı helâl, iktidar ile alınmadığına, belki iftikara binaen verildiğine delil-i kat'î: İktidarsız yavruların hüsn-ü maişeti ve muktedir canavarların dîk-ı maişeti; hem zekâvetsiz balıkların semizliği ve zekâvetli, hileli tilki ve maymunun derd-i maişetle vücudça zâifliğidir. Demek rızık, iktidar ve ihtiyar ile ma'kûsen mütenasibdir. Ne derece iktidar ve ihtiyarına güvense, o derece derd-i maişete mübtela olur.

(Haşiye-2): Evet aç bir arslan, zâif bir yavrusunu kendi nefesine tercih ederek, elde ettiği bir eti yemeyip yavrusuna vermesi; hem korkak tavuk, yavrusunu himaye için ite, arslana saldırması; hem incir ağacı kendi çamur yiyerek yavrusu olan meyvelerine hâlis süt vermesi, bilbedahe nihayetsiz Rahîm, Kerim, Şefîk bir zâtın hesabıyla hareket ettiklerini kör olmayana gösteriyorlar. Evet nebatat ve behimiyat gibi şuursuzların gayet derecede şuurkârane ve hakîmane işler görmesi bizzarure gösterir ki: Gayet derecede Alîm ve Hakîm birisi vardır ki, onları işlettiriyor. Onlar, onun namıyla işliyorlar.

ve o rahmete şayeste bir dâr-ı saadet olacaktır. Yoksa gündüzü ışığıyla dolduran Güneşin vücudunu inkâr etmek gibi, bu görünen rahmetin vücudunu inkâr etmek lâzımgelir. Çünkü bir daha dönmek üzere zeval ise; şefkati musibete, muhabbeti hırkate ve nimeti nıkmete ve akılı, meş'um bir âlete ve lezzeti eleme kalbettirmekle hakikat-ı rahmetin intifası lâzımgelir. Hem o celal ve izzete uygun bir dâr-ı mücazat olacaktır. Çünkü ekseriya zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp, buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor, te'hir ediliyor. Yoksa, bakılmıyor değil. Bazan dünyada dahi ceza verir. Kurûn-u sâlifede cereyan eden âsi ve mütemerrid kavimlere gelen azablar gösteriyor ki: İnsan başı boş değil, bir celal ve gayret sillesine her vakit maruzdur.

Evet hiç mümkün müdür ki; insan umum mevcudat içinde ehemmiyetli bir vazifesi, ehemmiyetli bir istidadı olsun da, insanın Rabbi de insana bu kadar muntazam masnuatıyla kendini tanıttırsa, mukabilinde insan iman ile onu tanımazsa.. hem bu kadar rahmetin süslü meyveleriyle kendini sevdirse; mukabilinde insan ibadetle kendini ona sevdirmese.. hem bu kadar bu türlü nimetleriyle muhabbet ve rahmetini ona gösterse; mukabilinde insan şükür ve hamdle ona hürmet etmese; cezasız kalsın, başı boş bırakılsın, o izzet, gayret sahibi Zât-ı Zülcelal bir dâr-ı mücazat hazırlamasın? Hem hiç mümkün müdür ki: O Rahman-ı Rahîm'in kendini tanıttırmasına mukabil; iman ile tanımakla ve sevdirmesine mukabil, ibadetle sevmek ve sevdirmekle ve rahmetine mukabil, şükür ile hürmet etmekle mukabele eden mü'minlere bir dâr-ı mükâfatı, bir saadet-i ebediyeyi vermesin?

Üçüncü Hakikat: Bâb-ı hikmet ve adalet olup, ism-i Hakîm ve Âdil'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: (Haşiye) Zerrelere güneşlere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adalet ve mizanla rububiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Zülcelal, rububiyetin cenah-ı himayesine iltica eden

(Haşiye): Evet, "Hiç mümkün müdür ki" şu cümle çok tekrar ediliyor. Çünkü mühim bir sırrı ifade eder. Şöyle ki: Ekser küfür ve dalalet; istib'addan ileri gelir. Yani akıldan uzak ve muhal görür, inkâr eder. İşte Haşır Sözü'nde kat'iyyen gösterilmiştir ki: Hakikî istib'ad, hakikî muhaliyet ve akıldan uzaklık ve hakikî suubet, hattâ imtina' derecesinde müşkilât, küfür yolundadır ve dalaletin mesleğindedir.. ve hakikî imkân ve hakikî makuliyet, hattâ vücub derecesinde sühulet; iman yolundadır ve İslâmiyet caddesindedir.

Elhasıl, ehl-i felsefe istib'ad ile inkâra gider. Onuncu Söz, istib'ad hangi tarafta olduğunu o tabir ile gösterir. Onların ağızlarına bir şamar vurur.

ve hikmet ve adalete iman ve ubudiyetle tevfik-ı hareket eden mü'minleri taltif etmesin ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edepsizleri te'dib etmesin? Halbuki bu muvakkat dünyada o hikmet, o adalete lâıyk binden biri, insanda icra edilmiyor, te'hir ediliyor. Ehl-i dalaletin çoğu ceza almadan; ehl-i hidayetin de çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir mahkeme-i kübraya, bir saadet-i uzmaya bırakılıyor.

Evet görünüyor ki; şu âlemde tasarruf eden zât, nihayetsiz bir hikmetle iş görüyor. Ona bürhan mı istersin? Her şeyde maslahat ve faidelere riayet etmesidir. Görmüyor musun ki: İnsanda bütün aza, kemikler ve damarlarda, hattâ bedenin hüceyratında, her yerinde, her cüz'ünde faydalar ve hikmetlerin gözetilmesi, hattâ bazı âzası, bir ağacın ne kadar meyveleri varsa, o derece o uzva hikmetler ve faydalar takması gösteriyor ki; nihayetsiz bir hikmet eliyle iş görülüyor. Hem herşeyin san'atında nihayet derecede intizam bulunması gösterir ki, nihayetsiz bir hikmet ile iş görülüyor.

Evet güzel bir çiçeğin dakik programını, küçücük bir tohumunda dercetmek, büyük bir ağacın sahife-i a'malini, tarihçe-i hayatını, fihriste-i cihazatını küçücük bir çekirdekte manevî kader kalemiyle yazmak; nihayetsiz bir hikmet kalemi işlediğini gösterir.

Hem herşeyin hilkatinde gayet derecede hüsn-ü san'at bulunması; nihayet derecede hakîm bir Sâniin nakşı olduğunu gösterir. Evet şu küçücük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazain-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmalarının âyinelerini dercetmek; nihayet derecede bir hüsn-ü san'at içinde bir hikmeti gösterir. Şimdi hiç mümkün müdür ki, şöyle icraat-ı rububiyette hâkim bir hikmet; o rububiyetin kanadına iltica eden ve iman ile itaat edenlerin taltifini istemesin ve ebedî taltif etmesin?

Hem adalet ve mizan ile iş görüldüğüne bürhan mı istersin? Herşeye hassas mizanlarla, mahsus ölçülerle vücud vermek, suret giydirmek, yerli yerine koymak; nihayetsiz bir adalet ve mizan ile iş görüldüğünü gösterir.

Hem her hak sahibine istidadı nisbetinde hakkını vermek, yani vücudunun bütün levazimatını, bekasının bütün cihazatını en münasib bir tarzda vermek; nihayetsiz bir adalet elini gösterir.

Hem istidad lisanıyla, ihtiyac-ı fitrî lisanıyla, ızdırar lisanıyla sual edilen ve istenilen herşeye daimî cevap vermek; nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor.

Şimdi hiç mümkün müdür ki, böyle en küçük bir mahlukun, en küçük bir hacetinin imdadına koşan bir adalet ve hikmet; insan gibi en büyük bir mahlukun beka gibi en büyük bir hacetini mühmel bıraksın? En büyük istimdadını ve en büyük sualini cevabsız bıraksın? Rububiyetin haşmetini, ibadının hukukunu muhafaza etmekle muhafaza etmesin? Halbuki şu fâni dünyada kısa bir hayat geçiren insan, öyle bir adaletin hakikatına mazhar olamaz ve olamıyor. Belki bir mahkeme-i kübraya bırakılıyor. Zira hakikî adalet ister ki: Şu küçücük insan, şu küçüklüğü nisbetinde değil, belki cinayetinin büyüklüğü, mahiyetinin ehemmiyeti ve vazifesinin azameti nisbetinde mükâfat ve mücazat görsün. Madem şu fâni, geçici dünya; ebed için halk olunan insan hususunda öyle bir adalet ve hikmete mazhariyetten çok uzaktır. Elbette âdil olan o Zât-ı Celil-i Zülcemal'in ve Hakîm olan o Zât-ı Cemil-i Zülcelal'in daimî bir Cehennem'i ve ebedî bir Cennet'i bulunacaktır.

Dördüncü Hakikat: Bâb-ı cûd ve cemaldir. İsm-i Cevvad ve Cemil'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Nihayetsiz cûd u sehavet, tükenmez servet, bitmez hazineler, misilsiz sermedî cemal, kusursuz ebedî kemal; bir dâr-ı saadet ve mahall-i ziyafet içinde daimî bulunacak olan muhtaç şâkirleri, müştak âyinedarları, mütehâyir seyircileri istemesinler? Evet dünya yüzünü bu kadar müzeyyen masnuatıyla süslendirmek, Ay ile Güneşi lâmba yapmak, yeryüzünü bir sofrâ-i nimet ederek mat'umatın en güzel çeşitleriyle doldurmak, meyveli ağaçları birer kab yapmak, her mevsimde birçok defalar tecdid etmek; hadsiz bir cûd u sehaveti gösterir. Böyle nihayetsiz bir cûd u sehavet; öyle tükenmez hazineler ve rahmet, hem daimî, hem arzu edilen herşey içinde bulunur bir dâr-ı ziyafet ve mahall-i saadet ister. Hem kat'î ister ki; o ziyafetten telezzüz edenler, o mahall-i saadette devam etsinler, ebedî kalsınlar. Tâ zeval ve firakla elem çekmesinler. Çünkü zeval-i elem lezzet olduğu gibi, zeval-i lezzet dahi elemdir. Öyle sehavet, elem çektirmek istemez.

Demek ebedî bir Cennet'i, hem içinde ebedî muhtaçları ister. Çünkü nihayetsiz cûd u seha, nihayetsiz ihsan etmek ister, nimetlendirmek ister. Nihayetsiz ihsan ve nimetlendirmek ise, nihayetsiz minnettarlık, nimetlenmek ister. Bu ise, ihsana mazhar olan şahsın devam-ı vücudunu

ister. Tâ, daimî tena'umla o daimî in'ama karşı şükür ve minnettarlığını gösterebilir. Yoksa zeval ile acılaştan cüz'î bir telezzüz, kısacık bir zamanda öyle bir cûd u sehanın muktezasıyla kabil-i tevfiğ değildir.

Hem dahi meşher-i san'at-ı İlahiye olan aktar-ı âlem sergilerine bak. Yeryüzündeki nebatat ve hayvanatın ellerinde olan ilânat-ı Rabbaniyeye dikkat et (Haşiye-1), mehasin-i rububiyetin dellâlları olan enbiya ve evliyaya kulak ver. Nasıl müttefikan Sâni'-i Zülcelal'in kusursuz kemalâtını, hârika san'atlarının teşhiriyle gösteriyorlar, beyan ediyorlar, enzar-ı dikkati celbediyorlar.

Demek bu âlemin Sâniinin pek mühim ve hayret verici ve gizli kemalâtı vardır. Bu hârika san'atlarla onları göstermek ister. Çünkü gizli, kusursuz kemalât ise, takdir edici, istihsan edici, mâşâallah diyerek müşahede edicilerin başlarında teşhir ister. Daimî kemalât ise, daimî tezahür ister. O ise, takdir ve istihsan edicilerin devam-ı vücudunu ister. Bekası olmayan istihsan edicinin nazarında, kemalâtın kıymeti sukut eder (Haşiye-2). Hem dahi, kâinatın yüzünde serilmiş olan gayetle güzel ve san'atlı ve parlak ve süslü şu mevcudat; ışık Güneşi bildirdiği gibi, misilsiz manevî bir cemalin mehasinini bildirir ve nazirsiz, hafî bir hüsnün letaifini iş'ar ediyor (Haşiye-3). O münezzeh hüsn, o mukaddes cemalin cilvesinden, esmalarda, belki her isimde çok gizli defineler bulunduğunu işaret eder. İşte şu derece âlî, nazirsiz, gizli bir cemal ise; kendi mehasinini bir mir'atta görmek ve hüsnünün derecatını ve cemalinin mikyaslarını zîşuur ve müştak bir âyinede müşahede etmek istediği

(Haşiye-1): Evet kemik gibi bir kuru ağacın ucundaki tel gibi incecik bir saptı gayet münakkaş, müzeyyen bir çiçek ve gayet musanna' ve murassa' bir meyve, elbette gayet san'atperver mu'cizekâr ve hikmettar bir Sâniin mehasin-i san'atını zîşuura okutturan bir ilânnamedir. İşte nebatata hayvanatı dahi kıyas et.

(Haşiye-2): Evet durub-u emsaldendir ki: Bir dünya güzeli, bir zaman kendine meftun olmuş âdi bir adamı huzurundan tardeder. O adam kendine teselli vermek için: "Tuh, ne kadar çirkindir" der. O güzelin güzelliğini nefyeder.

Hem bir vakit bir ayı, gayet tatlı bir üzüm asması altına girer. Üzümleri yemek ister. Koparmağa eli yetişmez. Asmaya da çıkamaz. Kendi kendine teselli vermek için kendi lisanıyla "Eksidir" der. Gümler gider_

(Haşiye-3): Âyine-misal mevcudatın birbiri arkasında zeval ve fenalarıyla beraber, arkalarından gelenlerin üstünde ve yüzlerinde aynı hüsn ve cemalin cilvesinin bulunması gösterir ki: Cemal onların değil; belki o cemaller, bir hüsn-ü münezzeh ve bir cemal-i mukaddesin âyâtı ve emaratıdır.

gibi, başkalarının nazarıyla yine sevgili cemaline bakmak için, görünmek de ister. Demek iki vecihle kendi cemaline bakmak; biri: Herbiri başka baş-ka renkte olan âyinelerde bizzât müşahede etmek. Diğeri: Müştak olan seyirci ve mütehayyir olan istihsancıların müşahedesini ile müşahede etmek ister. Demek hüsün ve cemal, görmek ve görünmek ister. Görmek, görünmek ise; müştak seyirci, mütehayyir istihsan edicilerin vücudunu ister. Hüsün ve cemal, ebedî sermedî olduğundan müştakların devam-ı vücudlarını ister. Çünkü daimî bir cemal ise; zâil bir müştaka razı olamaz. Zira dönmemek üzere zevale mahkûm olan bir seyirci, zevalin tasavvuruyla muhabbeti adavete döner, hayreti istihfafa, hürmeti tahkire meyleder. Çünkü hodgâm insan bilmediği şeye düşman olduğu gibi, yetişmediği şeye de zıddır. Halbuki nihayetsiz bir muhabbet, hadsiz bir şevk ve istihsan ile mukabeleye lâıyk olan bir cemale karşı zımnem bir adavet ve kin ve inkâr ile mukabele eder. İşte kâfir, Allah'ın düşmanı olduğunun sırrı bundan anlaşılıyor.

Madem o nihayetsiz sehavet-i cûd, o misilsiz cemal-i hüsün, o kusursuz kemalât; ebedî müteşekkiri, müştakları, müstahsinleri iktiza ederler. Halbuki şu misafirhane-i dünyada görüyoruz; herkes çabuk gidip, kayboluyor. O sehavetin ihsanını ancak az bir parça tadar. İştihası açılır, fakat yemez gider. O cemal, o kemalin dahi ancak biraz ışığına, belki bir zaîf gölgesine bir anda bakıp, doymadan gider. Demek, bir seyrangâh-ı daimîye gidiliyor.

Elhasıl: Nasılki şu âlem bütün mevcudatıyla Sâni'-i Zülcelal'ine kat'î delalet eder; Sâni'-i Zülcelal'in de sıfât ve esma-i kudsiyesi, dâr-ı âhirete delalet eder ve gösterir ve ister.

Beşinci Hakikat: Bâb-ı şefkat ve ubudiyet-i Muhammediyedir (Aleyhissalâtü Vesselâm). İsm-i Mucîb ve Rahîm'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: En edna bir haceti, en edna bir mahlukundan görüp kemal-i şefkatle ummadığı yerden is'af eden ve en gizli bir sesi, en gizli bir mahlukundan işitip imdad eden, lisan-ı hal ve kal ile istenilen herşeye icabet eden nihayetsiz bir şefkat ve bir merhamet sahibi bir Rab; en büyük bir abdinden (**Haşiye**), en sevgili bir mahlukundan

(Haşiye): Evet binüçyüz elli sene saltanat süren ve saltanatı devam eden ve ekser zamanda üçyüzelli milyondan ziyade raiyeti bulunan ve her gün bütün raiyeti onunla tecdid-i biat eden ve onun kemalâtına şehadet eden ve kemal-i itaatle evamirine inkıyad eden ve Arzın nısfı ve nev-i beşerin humsu o zâtın sıbğı ile sıbgalansa, yani manevî rengiyle renklense ve o zât onların mahbub-u kulûbu ve mürebbi-i ervahı olsa; elbette o zât, şu kâinatta tasarruf eden Rabb'in en büyük abdidir. Hem ekser enva'-ı kâinat o zâtın birer meyve-i mu'cizesini taşımak suretiyle onun vazifesini ve memuriyetini alkışlasa, elbette o zât, şu kâinat Hâlıkının en sevgili mahlukudur. Hem bütün insanıyet, bütün istidadıyla istediği beka gibi bir haceti ki; o hacet ise, insanı esfel-i safilînden a'lâ-yı illiyyîne çıkarıyor. Elbette o hacet, en büyük bir hacettir ve en büyük bir abd, umumun namına onu Kadıyy-ül Hacat'tan isteyecek.

en büyük hacetini görüp bitirmesin, is'af etmesin; en yüksek duayı işitip kabul etmesin? Evet meselâ hayvanatın zaîflerinin ve yavrularının rızık ve terbiyeleri hususunda görünen lütuf ve sühuleti gösteriyor ki: Şu kâinatın Mâliki, nihayetsiz bir rahmetle rububiyet eder. Rububiyetinde bu derece rahîmane bir şefkat, hiç kabil midir ki mahlukatın en efdalinin en güzel duasını kabul etmesin? Bu hakikatı Ondokuzuncu Söz'de izah ettiğim vechile, şurada dahi mükerreren şöyle beyan edelim:

Ey nefsimle beraber beni dinleyen arkadaş! Hikâye-i temsiliyede demiştik: Bir adada bir içtima var... Bir yaver-i ekrem bir nutuk okuyor. Onun işaret ettiği hakikat şöyledir ki: Gel! Bu zamandan tecerrüd edip, fikren Asr-ı Saadet'e ve hayalen Ceziret-ül Arab'a gidiyoruz. Tâ ki, Resul-i Ekrem'i (Aleyhissalâtu Vesselâm) vazife başında ve ubudiyet içinde görüp, ziyaret ederiz. Bak! O zât nasilki risaletiyle, hidayetiyle saadet-i ebediyenin sebep-i husulü ve vesile-i vusulüdür. Onun gibi, ubudiyetiyle ve duasıyla, o saadetin sebep-i vücudu ve Cennet'in vesile-i icadıdır.

İşte bak! O zât öyle bir salât-ı kübrada, bir ibadet-i ulyâda saadet-i ebediye için dua ediyor ki, güya bu cezire, belki bütün Arz onun azametli namazıyla namaz kılar, niyaz eder. Çünkü ubudiyeti ise; ona ittiba eden ümmetin ubudiyetini tazammun ettiği gibi, muvafakat sırrıyla bütün enbiyanın sırr-ı ubudiyetini tazammun eder. Hem o salât-ı kübrayı öyle bir cemaat-ı uzmada kılar, niyaz ediyor ki; güya benî-Âdemin Hazret-i Âdem'den asrımıza kadar, belki kıyamete kadar bütün nuranî ve kâmil insanlar ona tebaiyetle iktida edip duasına âmîn derler. **(Haşiye)** Bak, hem öyle beka gibi bir hacet-i âmme için dua

(Haşiye): Evet münacat-ı Ahmediye (A.S.M.) zamanından şimdiye kadar bütün ümmetin bütün salâtları ve salavatlara onun duasına bir âmîn-i daimî ve bir iştirak-i umumîdir. Hattâ ona getirilen herbir salavat dahi, onun duasına birer âmîndir ve ümmetinin herbir ferdi, her bir namazın içinde ona salât ü selâm getirmek ve kametten sonra Şafiîlerin ona dua etmesi; onun saadet-i ebediye hususundaki duasına gayet kuvvetli ve umumî bir âmîndir. İşte bütün beşerin fitrat-ı insaniyet lisan-ı haliyle, bütün kuvvetiyle istediği beka ve saadet-i ebediyeyi; o nev-i beşer namına Zât-ı Ahmediye (A.S.M.) istiyor ve beşerin nuranî kısmı, onun arkasında âmîn diyorlar. Acaba hiç mümkün müdür ki, şu dua kabule karfın olmasın?

ediyor ki; değil ehl-i Arz, belki ehl-i semavat, belki bütün mevcudat niyazına iştirak edip lisan-ı hal ile: "Oh, evet yâ Rabbena! Ver, duasını kabul et. Biz de istiyoruz." diyorlar. Hem bak! Öyle hazîne, öyle mahbubane, öyle müştakane, öyle tazarrukârane saadet-i bâkiye istiyor ki; bütün kâinatı ağılattırıp, duasına iştirak ettiriyor.

Bak hem öyle bir maksad, öyle bir gaye için saadet isteyip, dua ediyor ki; insanı ve bütün mahlukatı esfel-i safilîn olan fena-yı mutlaka sukuttan, kıymetsizlikten, faidesizlikten, abesiyetten a'lâ-yı illiyyîn olan kıymete, bekaya, ulvî vazifeye, mektubat-ı Samedaniye olması derecesine çıkarıyor.

Bak hem öyle yüksek bir fîzâr-ı istimdâkârane ile istiyor ve öyle tatlı bir niyaz-ı istirhamkârane ile yalvarıyor ki: Güya bütün mevcudata, semavata, arşa iştirip vecde getirip duasına: "Âmîn, Allahümme âmîn" dedirtiyor. **(Haşiye)**

Bak hem öyle Semî' ve Kerim bir Kadîr'den, öyle Basîr ve Rahîm bir Alîm'den saadet ve bekayı istiyor ki; bilmüşahede en gizli bir zîhayatın en gizli bir arzusunu, en hafî bir niyazını görür, işitir, kabul eder, merhamet eder. Lisan-ı hal ile de olsa icabet eder. Öyle suret-i hakîmane, basîrane, rahîmanede verir ve icabet eder ki; şübhe bırakmaz o terbiye

(Haşiye): Evet şu âlemin mutasarrıfı, bütün tasarrufatı bilmüşahede şuurane, alîmane, hakîmane olduğu halde; hiçbir cihetle mümkün değildir ki; o mutasarrıf, kendi masnuatı içinde en mümtaz bir ferdin harekâtına şuru ve ıttılayı bulunmasın. Hem hiçbir cihetle mümkün değildir ki; o Mutasarrıf-ı Alîm, o ferd-i mümtazın harekâtına ve daavâtına (dualarına) ıttılayı bulunduğu halde ona karşı lâkayd kalsın, ehemmiyet vermesin. Hem hiçbir cihetle mümkün değildir ki; o Mutasarrıf-ı Kadîr-i Rahîm; onun dualarına lâkayd kalmadığı halde, o duaları kabul etmesin. Evet Zât-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) nuruyla âlemin şekli değişti. İnsan ve bütün kâinatın mahiyet-i hakikiyeleri o nur, o ziya ile inkişaf etti ve görüldü ki: Şu kâinatın mevcudatı; esma-i İlahiyeyi okutan birer mektubat-ı Samedaniye, birer muvazzaf memur ve bekaya mazhar kıymettar ve manidar birer mevcuddurlar. Eğer o nur olmasa idi, mevcudat fena-yı mutlaka mahkûm ve kıymetsiz, manasız, faidesiz, abes, karmakarışık, tesadüf oyuncağı bir zulmet-i evham içinde kalırdı. İşte şu sırdandır ki: İnsanlar Zât-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) duasına âmîn dedikleri gibi, arş ve ferş ve seradan süreyyaya kadar bütün mevcudat onun nuruyla iftihar edip, alâkadarlık gösteriyorlar. Zâten ubudiyet-i Ahmediyenin (A.S.M.) ruhu, duadır. Belki kâinatın harekâtı ve hidematı, bir nevi duadır. Meselâ: Bir çekirdeğin hareketi; Hâlıkından, bir ağaç olmasına bir nevi duadır.

Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm; risaletiyle dünyanın kapısını açtığı gibi, ubudiyetiyle de âhiretin kapısını açar.

عَلَيْهِ صَلَوَاتُ الرَّحْمَنِ مِلءَ الدُّنْيَا وَ دَارِ الْجِنَانِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ ذَلِكَ الْحَبِيبُ الَّذِي
 هُوَ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَفَخْرُ الْعَالَمِينَ وَ حَيَاتُ الدَّارَيْنِ
 وَ وَسِيلَةُ السَّعَادَتَيْنِ وَ ذُو الْجَنَاحَيْنِ وَ رَسُولُ الثَّقَلَيْنِ
 وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ أَجْمَعِينَ وَ عَلَى
 إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ آمِينَ

Altıncı Hakikat: Bâb-ı haşmet ve sermediyet olup, ism-i Celil ve Bâki cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Bütün mevcudatı Güneşlerden, ağaçlardan zerrelere kadar emirber nefer hükmünde teshir ve idare eden bir haşmet-i rububiyet; şu misafirhane-i dünyada muvakkat bir hayat geçiren perişan fâniler üstünde dursun.. sermedî, bâki bir daire-i haşmet ve ebedî, âlî bir medar-ı rububiyeti icad etmesin?

Evet şu kâinatta görünen mevsimlerin değişmesi gibi haşmetli icraat ve seyyaratın tayyare-misal hareketleri gibi azametli harekât ve Arzı insana beşik, Güneşi halka lâmba yapmak gibi dehşetli teshirat ve ölmüş, kurumuş Küre-i Arzı diriltmek, süslendirmek gibi geniş tahvilat gösteriyor ki: Perde arkasında böyle muazzam bir rububiyet var, muhteşem bir saltanatla hükmediyor. Böyle bir saltanat-ı rububiyet, kendine lâyük bir raiyet ister ve şayeste bir mazhar ister. Halbuki görüyorsun: Mahiyetçe en câmi' ve mühim raiyeti ve bendeleri, şu misafirhane-i dünyada perişan bir surette muvakkaten toplanmışlar. Misafirhane ise; her gün dolar, boşanır. Hem bütün raiyet, tecrübe-i hizmet için şu meydan-ı imtihanında muvakkaten bulunuyorlar. Meydan ise, her saat tebeddül eder. Hem bütün o raiyet, Sâni'-i Zülcelal'in kıymetli ihsanatının nümunelerini ve hârika san'at antikalarını çarşı-yı âlem sergilerinde, ticaret nazarında temaşa etmek için, şu teşhircâhta birkaç dakika durup seyrediyorlar; sonra kayboluyorlar. Şu meşher ise, her dakika tahavvül ediyor. Giden gelmez, gelen gider. İşte bu hal ve şu vaziyet kat'î gösteriyor ki:

Şu misafirhane ve şu meydan ve şu meşherlerin arkasında; o sermedî saltanata medar ve mazhar olacak daimî saraylar, müstemir meskenler, şu dünyada gördüğümüz nünunelerin ve suretlerin en hâlis ve en yüksek asıllarıyla dolu bağ ve hazineleri vardır. Demek burada çabalamak, onlar içindir. Şurada çalıştırır, orada ücret verir. Herkesin istidadına göre -eğer kaybetmezse- orada bir saadeti vardır. Evet öyle sermedî bir saltanat, muhaldir ki; şu fâniler ve zâil zeliller üstünde dursun.

Şu hakikata, şu temsil dûrbîniyle bak ki: Meselâ sen yolda gidiyorsun, görüyorsun ki; yol içinde bir han var. Bir büyük zât o hanı, kendine gelen misafirlerine yapmış. O misafirlerin bir gece tenezzüh ve ibretleri için, o hanın tezyinatına milyonlar altınlar sarfediyor. Hem o misafirler o tezyinattan pek azı ve az bir zamanda bakıp, o nimetlerden pek az bir vakitte, az bir şey tadıp, doymadan gidiyorlar. Fakat her misafir kendine mahsus fotoğrafıyla, o handaki şeylerin suretlerini alıyorlar. Hem o büyük zâtın hizmetkârları da, misafirlerin suret-i muamelelerini gayet dikkat ile alıyorlar ve kaydediyorlar. Hem görüyorsun ki; o zât her günde, o kıymettar tezyinatın çoğunu tahrib eder. Yeni gelecek misafirlere, yeni tezyinatı icad eder. Bunu gördükten sonra hiç şübhen kalır mı ki: Bu yolda bu hanı yapan zâtın daimî pek âlî menzilleri, hem tükenmez, pek kıymetli hazineleri, hem müstemir, pek büyük bir sehaveti vardır. Şu handa gösterdiği ikram ile, misafirlerin kendi yanında bulunan şeylere iştihalarını açıyor ve onlara hazırladığı hediyelere rağbetlerini uyandırıyor. Aynen onun gibi, şu misafirhane-i dünyadaki vaziyeti, sarhoş olmadan dikkat etsen; şu dokuz esası anlarsın:

Birinci Esas: Anlarsın ki: O han gibi bu dünya dahi kendi için değil. Kendi kendine de bu sureti alması muhaldir. Belki kabile-i mahlukatın gelip konmak ve göçmek için dolup boşanan, hikmetle yapılmış bir misafirhanesidir.

İkinci Esas: Hem anlarsın ki: Şu hanın içinde oturanlar misafirlerdir. Onların Rabb-ı Kerim'i, onları Dâr-üs Selâm'a davet eder.

Üçüncü Esas: Hem anlarsın ki: Şu dünyadaki tezyinat, yalnız telezzüz veya tenezzüh için değil. Çünkü bir zaman lezzet verse, firakıyla bir çok zaman elem verir. Sana tattırır, iştihanı açar fakat doyurmaz. Çünkü ya onun ömrü kısa, ya senin ömrün kısadır. Doymağa kâfi değil. Demek kıymeti yüksek, müddeti kısa olan şu tezyinat; ibret içindir

(Haşiye-1), şükür içindir, usûl-ü daimîsine teşvik içindir. Başka gayet ulvî gayeler içindir.

Dördüncü Esas: Hem anlarsın ki: Şu dünyadaki müzeyyenat ise (Haşiye-2) Cennet'te ehl-i iman için rahmet-i Rahman'la iddihar olunan nimetlerin nûmuneleri, suretleri hükmündedir.

(Haşiye-1): Evet madem herşeyin kıymeti ve dekaik-ı san'atı gayet yüksek ve güzel olduğu halde; müddeti kısa, ömrü azdır. Demek o şeyler nûmunelerdir, başka şeylerin suretleri hükmündedirler. Ve madem müşterilerin nazarlarını, asıllarına çeviriyorlar gibi bir vaziyet vardır. Öyle ise, elbette şu dünyadaki o çeşit tezyinat; bir Rahman-ı Rahîm'in rahmetiyle, sevdiği ibadına hazırladığı niam-ı Cennet'in nûmuneleridir, denilebilir ve denilir ve öyledir.

(Haşiye-2): Evet her şeyin vücudunun müteaddid gayeleri ve hayatının müteaddid neticeleri vardır. Ehl-i dalaletin tevehhüm ettikleri gibi dünyaya, nefislerine bakan gayelere münhasır değildir. Tâ, abesiyet ve hikmetsizlik içine girebilirsin. Belki her şeyin gayat-ı vücudu ve netaic-i hayatı üç kısımdır:

Birincisi ve en ulvîsi, Sâni'ine bakar ki; o şeye taktığı hârîka-i san'at murassaatını, Şahid-i Ezelî'nin nazarına resm-i geçit tarzında arz etmektir ki, o nazara bir ân-ı seyyale yaşamak kâfi gelir. Belki vücuda gelmeden, bilkuvve niyet hükmünde olan istidadi yine kâfidir. İşte seri-üz zeval latif masnuat ve vücuda gelmeyen, yani sünbül vermeyen birer hârîka-i san'at olan çekirdekler, tohumlar şu gayeyi bitamamiha verir. Faidesizlik ve abesiyet onlara gelmez. Demek her şey hayatıyla, vücuduyla Sâni'inin mu'cizat-ı kudretini ve âsâr-ı san'atını teşhir edip, Sultan-ı Zülcelal'in nazarına arz etmek birinci gayesidir.

İkinci kısım gaye-i vücud ve netice-i hayat, zîşuura bakar. Yani herşey, Sâni'-i Zülcelal'in birer mektub-u hakaik-nüma, birer kaside-i letafetnüma, birer kelime-i hikmet-eda hükmündedir ki; melaike ve cin ve hayvanın ve insanın enzarına arz eder, mütalaaya davet eder. Demek ona bakan her zîşuura, ibret-nüma bir mütalaagâhtır.

Üçüncü kısım gaye-i vücud ve netice-i hayat, o şeyin nefisine bakar ki; telezzüz ve tenezzüh ve beka ve rahatla yaşamak gibi cüz'î neticelerdir. Meselâ: Azîm bir sefine-i sultaniyede bir hizmetkârın dümencilik ettiğinin gayesi; sefine itibariyle yüzde birisi kendisine, ücret-i cüz'îyesine ait.. doksandokuzu sultana ait olduğu gibi; herşeyin nefisine ve dünyaya ait gayesi bir ise, Sâni'ine ait doksandokuzdur. İşte bu taaddüd-ü gayattandır ki; birbirine zıd ve münafî görünen hikmet ve iktisad, cûd u seha ve bilhassa nihayetsiz seha ile sırr-ı tefviki şudur ki: Birer gaye nokta-i nazarında cûd u seha hükmeder, ism-i Cevvad tecelli eder. Meyveler, hubublar; o tek gaye nokta-i nazarında bigayr-ı hisabdır. Nihayetsiz cûdu gösteriyor. Fakat umum gayeler nokta-i nazarında; hikmet hükmeder, ism-i Hakîm tecelli eder. Bir ağacın ne kadar meyveleri var, belki her meyvenin o kadar gayeleri vardır ki; beyan ettiğimiz üç kısma tefrik edilir. Şu umum gayeler, nihayetsiz bir hikmeti ve iktisadı gösteriyor. Zıd gibi görünen nihayetsiz hikmet, nihayetsiz cûd ile seha ile içtima ediyor. Meselâ: Asker ordusunun bir gayesi, temin-i asayıştır. Bu gayeye göre ne kadar asker istersen var ve hem pek fazladır. Fakat hıfz-ı hudud ve mücahede-i a'dâ gibi sair vazifeler için, bu mevcut ancak kâfi gelir. Kemal-i hikmetle müvazenededir. İşte hükûmetin hikmeti, haşmet ile içtima ediyor. O halde, o askerlikte fazlalık yoktur denilebilir.

Beşinci Esas: Hem anlarsın ki: Şu fâni masnuat fena için değil, bir parça görünüp mahvolmak için yaratılmamışlar. Belki vücudda kısa bir zaman toplanıp, matlub bir vaziyet alıp; tâ suretleri alınsın, timsalleri tutulsun, manaları bilinsin, neticeleri zabtedilsin. Meselâ, ehl-i ebed için daimî manzaralar nescedilsin. Hem âlem-i bekada başka gayelere medar olsun.

Eşya beka için yaratıldığını, fena için olmadığını; belki sureten fena ise de tamam-ı vazife ve terhis olduğu bununla anlaşılıyor ki: Fâni bir şey bir cihetle fenaya gider, çok cihetlerle bâki kalır. Meselâ kudret kelimelerinden olan şu çiçeğe bak ki; kısa bir zamanda o çiçek tebessüm edip bize bakar, der-akab fena perdesinde saklanır. Fakat senin ağzından çıkan kelime gibi o gider, fakat binler misallerini kulaklara tevdi' eder. Dinleyen akıllar adedince, manalarını akıllarda ibka eder. Çünkü vazifesi olan ifade-i mana bittikten sonra kendisi gider, fakat onu gören her şeyin hâfızasında zahirî suretini ve herbir tohumunda manevî mahiyetini bırakıp öyle gidiyor. Güya her hâfıza ile her tohum; hıfz-ı zîneti için birer fotoğraf ve devam-ı bekası için birer menzildirler. En basit mertebe-i hayatta olan masnu böyle ise, en yüksek tabaka-i hayatta ve ervah-ı bâkiye sahibi olan insan; ne kadar beka ile alâkadar olduğu anlaşılır. Çiçekli ve meyveli koca nebatatın bir parça ruha benzeyen her birinin kanun-u teşekkülatı, timsal-i sureti; zerrecikler gibi tohumlarda kemal-i intizamla, dağdağalı inkılablar içinde ibka ve muhafaza edilmesiyle, gayet cem'iyetli ve yüksek bir mahiyete mâlik, haricî bir vücud giydirilmiş, zîşuur nuranî bir kanun-u emrî olan ruh-u beşer; ne derece beka ile merbut ve alâkadar olduğu anlaşılır.

Altıncı Esas: Hem anlarsın ki: İnsan, ipi boğazına sarılıp, istediği yerde otlamak için başıboş bırakılmamıştır; belki bütün amellerinin suretleri alınıp yazılır ve bütün fiillerinin neticeleri muhasebe için zabtedilir.

Yedinci Esas: Hem anlarsın ki: Güz mevsiminde yaz-bahar âleminin güzel mahlukatının tahribatı, i'dam değil. Belki vazifelerinin tamamıyla terhisatıdır (**Haşiye**). Hem yeni baharda gelecek mahlukata yer

(**Haşiye**): Evet rahmetin erzak hazinelerinden olan bir şecerenin uçlarında ve dallarının başlarındaki meyveler, çiçekler, yapraklar ihtiyar olup, vazifelerinin hitama ermesiyle gitmelidirler. Tâ, arkalarından akıp gelenlere kapı kapanmasın. Yoksa rahmetin vüs'atına ve sair ihvanlarının hizmetine sed çekilir. Hem kendileri, gençlik zevaliyle hem zelil, hem perişan olurlar. İşte bahar dahi, mahşer-nüma bir meyvedar ağaçtır. Her asırdaki insan âlemi; ibret-nüma bir şeceredir. Arz dahi, mahşer-i acaib bir şecere-i kudrettir. Hattâ dünya dahi, meyveleri âhiret pazarına gönderilen bir şecere-i hayret-nümadır.

boşaltmak için tefrîgattır ve yeni vazifedarlar gelip konacak ve vazifedar mevcudatın gelmesine yer hazırlamaktır ve ihzarattır.

Hem zîşuura vazifesini unutturan gafletten ve şükrünü unutturan sarhoşluktan ikazat-ı Sübhaniyedir.

Sekizinci Esas: Hem anlarsın ki: Şu fâni âlemin sermedî Sâniî için başka ve bâki bir âlemi var ki, ibadını oraya sevk ve ona teşvik eder.

Dokuzuncu Esas: Hem anlarsın ki: Öyle bir Rahman, öyle bir âlemde, öyle has ibadına öyle ikramlar edecek; ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne kalb-i beşere hutur etmiştir. Âmennâ...

Yedinci Hakikat: Bâb-ı hıfz ve hafîziyet olup, ism-i Hafîz ve Rakib'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Gökte, yerde, karada, denizde; yaş kuru, küçük büyük, âdi âlî herşeyi kemal-i intizam ve mizan içinde muhafaza edip, bir türlü muhasebe içinde neticelerini eleyen bir hafîziyet; insan gibi büyük bir fitratta, hilafet-i kübra gibi bir rütbede, emanet-i kübra gibi büyük vazifesi olan beşerin, rububiyet-i âmmeye temas eden amelleri ve fiilleri muhafaza edilmesin, muhasebe eleğinden geçirilmesin, adalet terazisinde tartılmasın, şayeste ceza ve mükâfat çekmesin? Hâyır, aslâ!..

Evet şu kâinatı idare eden zât, herşeyi nizam ve mizan içinde muhafaza ediyor. Nizam ve mizan ise; ilim ile hikmet ve irade ile kudretin tezahürüdür. Çünkü görüyoruz her masnu' vücudunda, gayet muntazam ve mevzun yaratılıyor. Hem hayatı müddetince değiştirdiği suretler dahi, birer intizamlı olduğu halde, heyet-i mecmuası da bir intizam tahtındadır. Zira görüyoruz ki; vazifesinin bitmesiyle ömrüne nihayet verilen ve şu âlem-i şehadetten göçüp giden herşeyin Hafîz-i Zülcelal, birçok suretlerini elvah-ı mahfuza hükmünde olan (Haşiye)hâfızalarda ve bir türlü misalî âyinelerde hıfzedip, ekser tarihçe-i hayatını çekirdeğinde, neticesinde nakşedip yazıyor. Zahir ve bâtın âyinelerde ibka ediyor. Meselâ: Beşerin hâfızası, ağacın meyvesi, meyvenin çekirdeği, çiçeğin tohumu, kanun-u hafîziyetin azamet-i ihatasını gösteriyor.

Görmüyor musun ki: Koca baharın hep çiçekli, meyveli bütün mevcudatı

(Haşiye): Yedinci Suret'in haşiyesine bak.

ve bunların kendilerine göre bütün sahaif-i a'mali ve teşkilâtının kanunları ve suretlerinin timsalleri; mahdud bir miktar tohumcuklar içlerinde yazarak, muhafaza ediliyor. İkinci bir baharda, onlara göre bir muhasebe içinde sahife-i amellerini neşredip, kemal-i intizam ve hikmet ile koca diğer bir bahar âlemini meydana getirmekle; hafziyetin ne derece kuvvetli ihata ile cereyan ettiğini gösteriyor. Acaba geçici, âdi, bekasız, ehemmiyetsiz şeylerde böyle muhafaza edilirse, âlem-i gaybda, âlem-i âhirette, âlem-i ervahta rububiyet-i âmmede mühim semere veren beşerin amelleri hıfz içinde gözetilmek suretiyle, ehemmiyetle zabtedilmemesi kabil midir? Hâyır ve aslâ!

Evet şu hafziyetin bu surette tecellisinden anlaşılıyor ki: Şu mevcudatın Mâliki, mülkünde cereyan eden herşeyin inzibatına büyük bir ihtimamı var. Hem hâkimiyet vazifesinde nihayet derecede dikkat eder. Hem rububiyet-i saltanatında gayet ihtimamı gözetir. O derece ki, en küçük bir hâdiseyi, en ufak bir hizmeti yazar, yazdırır. Mülkünde cereyan eden herşeyin suretini müteaddid şeylerde hıfzeder. Şu hafziyet işaret eder ki: Ehemmiyetli bir muhasebe-i a'mal defteri açılacak ve bilhassa mahiyetçe en büyük, en mükerrem, en müşerref bir mahluk olan insanın büyük olan amelleri, mühim olan fiilleri; mühim bir hesap ve mizana girecek, sahife-i amelleri neşredilecek.

Acaba hiç kabil midir ki: İnsan, hilafet ve emanetle mükerrem olsun, rububiyetin külliyat-ı şunununa şahid olarak kesret dairelerinde, vahdaniyet-i İlahiyenin dellâllığını ilân etmekle, ekser mevcudatın tesbihat ve ibadetlerine müdahale edip zabıtlık ve müşahidlik derecesine çıksın da sonra kabre gidip, rahatla yatsın ve uyandırılmasın? Küçük büyük her amellerinden sual edilmesin? Mahşere gidip mahkeme-i kübrayı görmesin? Hâyır ve aslâ!..

Hem bütün gelecek zamanda olan (Haşiye)

(Haşiye): Evet zaman-ı hazırdan, tâ ibtida-i hilkat-ı âleme kadar olan zaman-ı mazi; umumen vukuattır. Vücuda gelmiş herbir günü, herbir senesi, herbir asrı; birer satırdır, birer sahifedir, birer kitabdır ki kalem-i kader ile tersim edilmiştir. Dest-i kudret, mu'cizat-ı âyâtını onlarda kemal-i hikmet ve intizam ile yazmıştır.

Şu zamandan tâ kıyamete, tâ Cennet'e, tâ ebede kadar olan zaman-ı istikbal; umumen imkânattır. Yani mazi vukuattır, istikbal imkânattır. İşte o iki zamanın iki silsilesi birbirine karşı mukabele edilse; nasilki dünkü günü halkeden ve o güne mahsus mevcudatı icad eden zât; yarınki günü mevcudatıyla halketmeye muktedir olduğu hiçbir vecihle şübhe getirmez. Öyle de şübhe yoktur ki: Şu meydan-ı garaib olan zaman-ı mazinin mevcudatı ve hârikaları; bir Kadîr-i Zülcelal'in mu'cizatıdır. Kat'î şahadet ederler ki: O Kadîr, bütün istikbalin, bütün mümkinatın icadına, bütün acaibinin izharına muktedirdir.

Evet nasilki bir elmayı halkedecek; elbette dünyada bütün elmaları halketmeye ve koca baharı icad etmeye muktedir olmak gerektir. Baharı icad etmeyen, bir elmayı icad edemez. Zira o elma o tezgâhta dokunuyor. Bir elmayı icad eden, bir baharı icad edebilir. Bir elma; bir ağacın, belki bir bahçenin, belki bir kâinatın misal-i musaggarıdır. Hem san'at itibariyle koca ağacın bütün tarih-i hayatını taşıyan elmanın çekirdeği itibariyle öyle bir hârika-i san'attır ki: Onu öylece icad eden, hiçbir şeyden âciz kalmaz. Öyle de bugünü halkeden, kıyamet gününü halkedebilir ve baharı icad edecek, haşrin icadına muktedir bir zât olabilir. Zaman-ı mazinin bütün âlemlerini zamanın şeridinde kemal-i hikmet ve intizam ile takıp gösteren; elbette istikbal şeridinde dahi başka kâinatı takıp gösterebilir ve gösterecektir. Kaç Sözlerde, bilhassa Yirmüikinci Söz'de gayet kat'î isbat etmişiz ki: Her şeyi yapamayan hiçbir şeyi yapamaz ve birtek şeyi halkeden, her şeyi yapabilir. Hem eşyanın icadı birtek zâta verilse, bütün eşya birtek şey gibi kolay olur ve sühulet peyda eder. Eğer müteaddid esbaba verilse ve kesrete isnad edilse, birtek şeyin icadı; bütün eşyanın icadı kadar müşkilâtlı olur ve imtina' derecesinde suubet peyda eder.

mümkinata kadir olduğuna, bütün geçmiş zamandaki mu'cizat-ı kudreti olan vukuatı şahadet eden ve kıyamet ve haşre pek benzeyen kış ile baharı her vakit bilmüşahede icad eden bir Kadîr-i Zülcelal'den, insan nasıl ademe gidip kaçabilir, toprağa girip saklanabilir? Madem bu dünyada ona lâıyk muhasebe görülüp, hüküm verilmiyor. Elbette bir mahkeme-i kübra, bir saadet-i uzmaya gidecektir.

Sekizinci Hakikat: Bâb-ı va'd ve va'ddir. İsm-i Cemil ve Celil'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Alîm-i Mutlak ve Kadîr-i Mutlak olan şu masnuatın Sâniî; bütün enbiyanın tevatürle haber verdikleri ve bütün sıddikîn ve evliyanın icma' ile şahadet ettikleri mükerrer va'd ve va'd-i İlahîsini yerine getirmeyip, -hâşâ- acz ve cehlîni gösterebilir? Halbuki va'd ve va'dinde bulunduğu emirler, kudretine hiç ağır gelmez. Pek hafif ve pek kolay. Geçmiş baharın hesabsız mevcudatını, gelecek baharda kısmen aynen (Haşîye-1) kısmen mislen (Haşîye-2) iadesi kadar kolaydır. İfa-yı va'd ise; hem bize, hem her şeye, hem kendisine, hem saltanat-ı rububiyetine pek çok lâzımdır. Hulf-ül va'd ise; hem izzet-i iktidarına zıddır, hem ihata-yı ilmiyesine münafîdir. Zira hulf-ül va'd; ya cehilden, ya acizden gelir.

Ey münkir! Bilir misin ki: Küfür ve inkârın ile ne kadar ahmakça

(Haşîye-1): Ağaç ve otların kökleri gibi...

(Haşîye-2): Yapraklar, meyveler gibi...

bir cinayet işliyorsun ki; kendi yalancı vehmini, hezeyancı aklını, aldatıcı nefsin tasdik edip, hiçbir vechile hulf ve hilafa mecburiyeti olmayan ve hiçbir vecihle hilaf, onun izzetine, haysiyetine yakışmayan ve bütün görünen şeyler ve işler, sıdkına ve hakkaniyetine şahadet eden bir zâtı tekzib ediyorsun! Nihayetsiz küçüklük içinde nihayetsiz büyük cinayet işliyorsun! Elbette, ebedî büyük cezaya müstehak olursun. Bazı ehl-i Cehennem'in bir dişi, dağ kadar olması; cinayetinin büyüklüğüne bir mikyas olarak haber verilmiş. Misalin şu yolcuya benzer ki: Güneşin ziyasından gözünü kapar. Kafası içindeki hayaline bakar. Vehmi, bir yıldız böceği gibi kafa fenerinin ışığıyla dehşetli yolunu tenvir etmek istiyor. Madem şu mevcudat; hak söyleyen sadık kelimeleri, şu hâdisat-ı kâinat; doğru söyleyen nâtik âyetleri olan Cenab-ı Hak va'd etmiş, elbette yapacaktır. Bir mahkeme-i kübra açacaktır, bir saadet-i uzma verecektir.

Dokuzuncu Hakikat: Bâb-ı ihya ve imatedir. İsm-i Hayy-i Kayyum'un, Muhyî ve Mümit'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Ölmüş, kurumuş koca Arzı ihya eden ve o ihya içinde herbiri beşer haşri gibi acib, üçyüz binden ziyade enva'-ı mahlukatı haşr ü neşredip kudretini gösteren ve o haşr ü neşr içinde nihayet derecede karışık ve ihtilat içinde, nihayet derecede imtiyaz ve tefrik ile ihata-i ilmiyesini gösteren ve bütün semavî fermanlarıyla beşerin haşrini va'detmekle bütün ibadının enzarını saadet-i ebediyeye çeviren ve bütün mevcudatı başbaşa, omuz omuza, elele verdirip emir ve iradesi dairesinde döndürüp birbirine yardımcı ve müsahhar kılmakla azamet-i rububiyetini gösteren ve beşeri, şecere-i kâinatın en câmi' ve en nazik ve en nazenin, en nazdar, en niyazdar bir meyvesi yaratıp, kendine muhatab ittihaz ederek herşeyi ona müsahhar kılmakla, insana bu kadar ehemmiyet verdiğini gösteren bir Kadîr-i Rahîm, bir Alîm-i Hakîm, kıyameti getirmesin? Haşri yapmasın ve yapamasın? Beşeri ihya etmesin veya edemesin? Mahkeme-i Kübrayı açamasın? Cennet ve Cehennem'i yaratamasın? Hâşâ ve kellâ!..

Evet şu âlemin Mutasarrıf-ı Zîşan'ı her asırda, her senede, her günde bu dar, muvakkat rûy-i zeminde haşr-i ekberin ve meydan-ı kıyametin pek çok emsalini ve nünunelerini ve işaretini icad ediyor. Ezcümle:

Haşr-i baharîde görüyoruz ki: Beş-altı gün zarfında küçük ve büyük hayvanat ve nebatattan üçyüz binden ziyade enva'ı haşredip neşrediyor.

Bütün ağaçların, otların köklerini ve bir kısım hayvanları aynen ihya edip iade ediyor. Başkalarını ayniyet derecesinde bir misliyet suretinde icad ediyor. Halbuki maddeten farkları pek az olan tohumcuklar o kadar karışmışken, kemal-i imtiyaz ve teşhis ile o kadar sür'at ve vüs'at ve sühulet içinde kemal-i intizam ve mizan ile altı gün veya altı hafta zarfında ihya ediliyor. Hiç kabil midir ki: Bu işleri yapan Zâta bir şey ağır gelebilsin, semavat ve arzı altı günde halkedemesin, insanı bir sayha ile haşredemesin? Hâşâ!

Acaba mu'ciznüma bir kâtib bulunsa; hurufları ya bozulmuş veya mahvolmuş üçyüz bin kitabı tek bir sahifede karıştırmaksızın, galatsız, sehivsiz, noksansız, hepsini beraber, gayet güzel bir surette bir saatte yazarsa; birisi sana dese: "Şu kâtib kendi te'lif ettiği senin suya düşmüş olan kitabını, yeniden bir dakika zarfında hâfızasından yazacak." Sen diyebilir misin ki, "Yapamaz ve inanmam." Veyahut bir sultan-ı mu'cizekâr, kendi iktidarını göstermek için veya ibret ve tenezzüh için bir işaretle dağları kaldırır, memleketleri tebdil eder, denizi karaya çevirdiğini gördüğün halde sonra görsen ki; büyük bir taş dereye yuvarlanmış, o zâtın kendi ziyafetine davet ettiği misafirlerin yolunu kesmiş, geçemiyorlar. Biri sana dese: "O zât, bir işaretle o taşı, ne kadar büyük olursa olsun kaldıracak veya dağıtacak. Misafirlerini yolda bırakmayacak." Sen desen ki: "Kaldırmaz veya kaldıramaz." Veyahut bir zât bir günde, yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde biri dese: "O zât bir boru sesiyle, efradı istirahat için dağılmış olan taburları toplar. Taburlar, nizamı altına girerler." Sen desen ki: "İnanmam!" Ne kadar divanece hareket ettiğini anlarsın...

İşte şu üç temsili fehmettin ise, bak: Nakkaş-ı Ezelî, gözümüzün önünde kışın beyaz sahifesini çevirip, bahar ve yaz yeşil yaprağını açıp, rûy-i arzın sahifesinde üçyüz binden ziyade enva'ı, kudret ve kader kalemiyle ahsen-i suret üzere yazar. Birbiri içinde birbirine karışmaz; beraber yazar, birbirine mani olmaz. Teşkilce, suretçe birbirinden ayrı, hiç şaşırılmaz, yanlış yazmaz. Evet en büyük bir ağacın ruh programını bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte dercedip, muhafaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz; vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder denilir mi? Ve Küre-i Arzı bir sapan taşı gibi çeviren Zât-ı Kadîr; âhirete giden misafirlerinin yolunda nasıl bu Arzı kaldıracak veya dağıtacak, denilir mi? Hem hiçten, yeniden bütün zîhayatın ordularını bütün cesedlerinin taburlarında kemal-i intizamla zerratı Emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** ile kaydedip yerleştiren,

ordular icad eden Zât-ı Zülcelal; tabur-misal cesedin nizamı altına girmekle, birbiriyle tanışan zerrat-ı esasiye ve ecza-yı asliyesini bir sayha ile nasıl toplayabilir denilir mi?

Hem bu bahar haşrine benzeyen, dünyanın her devrinde, her asrında, hattâ gece gündüzün tebdilinde hattâ cevvi havada bulutların icad u ifnasında haşre nümune ve misal ve emare olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözünle görüyorsun. Hattâ eğer hayalen bin sene evvel kendini farzetsen, sonra zamanın iki cenahı olan mazi ile müstakbeli birbirine karşılaştırsan; asırlar, günler adedince misal-i haşir ve kıyametin nümunelerini göreceksin. Sonra bu kadar nümune ve misalleri müşahede ettiğin halde, haşr-i cismanîyi akıldan uzak görüp istib'ad etmekle inkâr etsen; ne kadar divanelik olduğunu sen de anlarsın. Bak Ferman-ı A'zam, bahsettiğimiz hakikata dair ne diyor:

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Elhasıl: Haşre mani' hiçbir şey yoktur. Muktezi ise her şeydir. Evet mahşer-i acaib olan şu koca Arzı, âdi bir hayvan gibi imate ve ihya eden ve beşer ve hayvana hoş bir beşik, güzel bir gemi yapan ve Güneş'i onlara şu misafirhanede ışık verici ve ısındırıcı bir lâmba eden, seyyaratı meleklerine tayyare yapan bir zâtın, bu derece muhteşem ve sermedî rububiyeti ve bu derece muazzam ve muhit hâkimiyeti; elbette yalnız böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekasız, nâkıs, tekemmülsüz umûr-u dünya üzerinde kurulmaz ve durmaz. Demek ona şayeste, daimî, berkarar, zevalsiz, muhteşem bir diyar-ı âher var. Başka bâki bir memleketi vardır. Bizi onun için çalıştırır. Oraya davet eder ve oraya nakledeceğine; zahirden hakikate geçen ve kurb-u huzuruna müşerref olan bütün ervah-ı neyyire ashabı, bütün kulûb-u münevvere aktabı, bütün ukûl-ü nuraniye erbabı şehadet ediyorlar ve bir mükâfat ve mücazat ihzar ettiğini müttefikan haber veriyorlar ve mükerreren pek kuvvetli va'd ve pek şiddetli tehdid eder, naklederler.

Hulf-ül va'd ise hem zillet, hem tezellüldür. Hiç bir cihetle celal-i kudsiyetine yanaşamaz. Hulf-ül va'id ise ya afvdan, ya acizden gelir. Halbuki küfür; cinayet-i mutlakadır (**Haşiyeye**), afva kabil değil. Kadîr-i Mutlak

(**Haşiyeye**): Evet küfür, mevcudatın kıymetini iskat ve manasızlıkla ittiham ettiğinden, bütün kâinata karşı bir tahkir ve mevcudat âyinelerinde cilve-i esmayı inkâr olduğundan bütün esma-i İlahiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdaniyete olan şahadetlerini reddettiğinden bütün mahlukata karşı bir tekzib olduğundan; istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salah ve hayrı kabule liyakatı kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdir ki, umum mahlukatın ve bütün esma-i İlahiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefsi-kâfir hayra kabiliyetsizliği, küfrün adem-i afvını iktiza eder.

إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ şu manayı ifade eder.

ise, acizden münezze ve mukaddestir. Şahidler, muhbirler ise; mesleklerinde, meşreplerinde, mezheplerinde muhtelif oldukları halde kemal-i ittifak ile şu mes'elenin esasında müttehiddirler. Kesretçe tevatür derecesindedirler, keyfiyetçe icma' kuvvetindedirler. Mevkice herbiri nev'-i beşerin bir yıldızı, bir taifenin gözü, bir milletin azizdirler. Ehemmiyetçe şu mes'elede hem ehl-i ihtisas, hem ehl-i isbattırlar. Halbuki bir fende veya bir san'atta iki ehl-i ihtisas, binler başkalarından müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbet, binler nâfilere tercih edilir. Meselâ Ramazan hilâlinin sübutunu ihbar eden iki adam, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar.

Elhasıl: Dünyada bundan daha doğru bir haber, daha sağlam bir dava, daha zahir bir hakikat olamaz. Demek, şübhesiz dünya bir mezraadır. Mahşer ise bir beyderdir, harmandır. Cennet, Cehennem ise birer mahzendir.

Onuncu Hakikat: Bâb-ı hikmet, inayet, rahmet, adalettir. İsm-i Hakîm, Kerim, Âdil, Rahîm'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Şu bekasız misafirhane-i dünyada ve şu devamsız meydan-ı imtihanda ve şu sebatsız teşhîrgâh-ı arzda bu derece bahir bir hikmet, bu derece zahir bir inayet ve bu derece kahir bir adalet ve bu derece vâsi bir merhametin âsârını gösteren Mâlik-ül Mülk-i Zülcelal'in daire-i memleketinde ve âlem-i mülk ve melekûtunda daimî meskenler, ebedî sâkinler, bâki makamlar, mukim mahluklar bulunmayıp şu görünen hikmet, inayet, adalet, merhametin hakikatları hiçe insin?.. Hem hiç kabil midir ki o Zât-ı Hakîm, şu insanı bütün mahlukat içinde kendine küllî muhatab ve câmi' bir âyine yapıp bütün hazain-i rahmetinin müştemilâtını ona tattırsın, hem tartırsın, hem tanıttırsın, kendini bütün esmasıyla ona bildirsın, onu sevsin ve sevdırsın.. sonra o bîçare insanı o ebedî memleketine göndermesin? O daimî saadetgâha davet edip mes'ud etmesin?

Hem hiç makul mudur ki, hattâ çekirdek

kadar herbir mevcuda bir ağaç kadar vazife yükü yüklesin, çiçekleri kadar hikmetleri bindirsin, semereleri kadar maslahatları taksın da bütün o vazifeye, o hikmetlere, o maslahatlara dünyaya müteveccih yalnız bir çekirdek kadar gaye versin! Bir hardal kadar ehemmiyeti olmayan dünyevî bekasını gaye yapsın! Ve bunları, âlem-i manaya çekirdekler ve âlem-i âhirete bir mezraa yapmasın! Tâ hakikî ve lâıyk gayelerini versinler. Ve bu kadar mühim ihtifalât-ı mühimmeyi gayesiz, boş, abes bıraksın. Onların yüzünü âlem-i manaya, âlem-i âhirete çevirmesin? Tâ asıl gayeleri ve lâıyk meyvelerini gösterebilir. Evet hiç mümkün müdür ki: Bu şeyleri böyle hilaf-ı hakikat yapmakla kendi evsaf-ı hakikiyesi olan Hakîm, Kerim, Âdil, Rahîm'in zıdlarıyla -hâşâ sümme hâşâ- muttasıf gösterip hikmet ve keremine, adl ve rahmetine delalet eden bütün kâinatın hakaikını tekzib etsin, bütün mevcudatın şehadetlerini reddetsin, bütün masnuatın delaletlerini ibtal etsin?

Hem hiç akıl kabul eder mi ki, insanın başına ve içindeki havassına saçları adedince vazifeler yükletsin de, yalnız bir saç hükmünde ona bir ücret-i dünyeviye versin; adalet-i hakikiyesine zıd olarak ve hikmet-i hakikiyesine münafî, manasız iş yapsın?

Hem hiç mümkün müdür ki, bir ağaca taktığı neticeler, meyveler miktarınca herbir zîhayata, belki lisan gibi herbir uzvuna, belki herbir masnua o derece hikmetleri, maslahatları takmakla kendisinin bir Hakîm-i Mutlak olduğunu isbat edip gösterebilir, sonra bütün hikmetlerin en büyüğü ve bütün maslahatların en mühimmi ve bütün neticelerin en elzemi ve hikmeti hikmet, nimeti nimet, rahmeti rahmet eden ve bütün hikmetlerin, nimetlerin, rahmetlerin, maslahatların menbai ve gayesi olan beka ve likayı ve saadet-i ebediyeyi vermeyip terkederek, bütün işlerini abesiyet-i mutlaka derekesine düşürsün ve kendini o zâta benzetsin ki; öyle bir saray yapar, herbir taşında binlerce nakışlar, herbir tarafında binler zînetler ve herbir menziline binler kıymetdar âlât ve levazımat-ı beytiye bulundursun da sonra ona dam yapmasın, her şey çürüsün, beyhude bozulsun. Hâşâ ve kellâ!. Hayr-ı Mutlak'tan hayır gelir, Cemil-i Mutlak'tan güzellik gelir, Hakîm-i Mutlak'tan abes bir şey gelmez. Evet her kim fikren tarihe binip mazi cihetine gitse, şu zaman-ı hazırda gördüğümüz menzil-i dünya, meydan-ı ibtilâ, meşher-i eşya gibi, seneler adedince vefat etmiş menziller, meydanlar, meşherler, âlemler görecektir. Suretçe, keyfiyetçe birbirinden ayrı oldukları halde; intizamca, acaibce, Sâniin kudret ve hikmetini göstermekçe birbirine benzer. Hem görecektir ki; o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekasız meşherlerde o kadar bahir bir hikmetin intizamını, o derece

zahir bir inayetin işaretini, o merteye kahir bir adaletin emaratını, o derece vâsi bir merhametin semeratını görecek. Basiretsiz olmamak şartıyla yakînen bilecek ki: O hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz ve o âsârı görünen inayetten daha ecem bir inayet kabil değil ve o emaratı görünen adaletten daha ecell bir adalet yoktur ve o semeratı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez.

Eğer farz-ı muhal olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhaneleri değiştiren Sultan-ı Sermedî'nin daire-i memleketinde daimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâki meskenler, mukim ahali, mes'ud ibadî bulunmazsa; ziya, hava, su, toprak gibi kuvvetli ve şümüllü dört anasır-ı maneviye olan hikmet, adalet, inayet, merhametin hakikatlarını nefyetmek ve o anasır-ı zahiriye gibi, görünen vücudlarını inkâr etmek lâzımgelir. Çünkü şu bekasız dünya ve mâfiha, onların tam hakikatlarına mazhar olamadığı malûmdur. Eğer başka yerde dahi onlara tam mazhar olacak mekân bulunmazsa, o vakit gündüzü dolduran ziyayı gördüğü halde, Güneşin vücudunu inkâr etmek derecesinde bir divanelikle, şu her şeyde bulunan gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek, şu nefsimizde ve ekser eşyada her vakit müşahede ettiğimiz inayeti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emaratı görünen adaleti inkâr etmek (Haşiye)ve şu her yerde gördüğümüz merhameti inkâr etmek lâzımgeldiği gibi; şu kâinatta gördüğümüz icraat-ı hakîmane ve ef'al-i kerimane ve ihsanat-ı rahîmanenin sahibini -hâşâ sümme hâşâ- sefih bir oyuncu, gaddar bir zalim olduğunu kabul etmek lâzımgelir ki, nihayetsiz muhal bir inkılab-ı hakaiktir. Hattâ herşeyin vücudunu ve kendi nefsinin vücudunu inkâr eden ahmak Sofestâler dahi bunun tasavvuruna kolay kolay yanaşamazlar.

Elhasıl: Şu görünen şununat, dünyadaki vüs'atli içtimaat-ı hayatiye ve sür'atli iftirakat-ı mevkiye ve haşmetli toplanmalar ve çabuk dağılmalar

(Haşiye): Evet adalet iki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü "Üçüncü Hakikat"ta isbat edildiği gibi; herşeyin istidad lisanıyla ve ihtiyac-ı fitrî lisanıyla ve ızdırar lisanıyla Fâtır-ı Zülcelal'den istediği bütün matlubatını ve vücud ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde kat'î vardır.

İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani haksızların hakkını, tazib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatın vücudunu ihsas edecek bir surette hadsiz işaret ve emarat vardır. Ezcümle: Kavm-i Âd ve Semud'dan tut, tâ şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i te'dib ve tâziyane-i tazib, gayet âlî bir adaletin hükümran olduğunu hads-i kat'î ile gösteriyor.

ve azametli ihtifalat ve büyük tecelliyat ile ve onların bu âleme ait bu dünya-yı fânide kısa bir zamanda malûmumuz olan semerat-ı cüz'iyeleri, ehemmiyetsiz ve muvakkat gayeleri mabeyninde hiç münasebet olmadığından, âdeta küçük bir taşta bir büyük dağ kadar hikmetler, gayeler takmak; bir büyük dağa, bir küçük taş gibi muvakkat bir gaye-i cüz'ie vermeye benzer ki; hiçbir akıl ve hikmete uygun gelemez.

Demek şu mevcudat ve şuunat ile ve dünyaya ait gayeleri ortasında bu derece nisbetsizlik, kat'iyen şehadet eder ki; bu mevcudatın yüzleri âlem-i manaya müteveccihdir, münasib meyveleri orada veriyor ve gözleri esma-i kudsiyeye dikkat ediyorlar, gayeleri o âleme bakıyor. Ve özlüğü dünya toprağı altında, sünbülleri âlem-i misalde inkişaf ediyor. İnsan istidadı nisbetinde burada ekiliyor ve ekiliyor, âhirette mahsul alıyor. Evet şu eşyanın esma-i İlahiyeye ve âlem-i âhirete müteveccih yüzlerine baksan göreceksin ki; mu'cize-i kudret olan herbir çekirdeğin bir ağaç kadar gayesi var. Kelime-i hikmet olan herbir çiçeğin (Haşiye) bir ağaç çiçekleri kadar manaları var ve o hârika-i san'at ve manzume-i rahmet olan herbir meyvenin, bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri var. Bizlere rızık olması ise; o binler hikmetlerinden birtek hikmettir ki, vazifesi biter, manasını ifade eder, vefat eder, midemizde defnedilir. Madem bu fâni eşya, başka yerde bâki meyveler verirler ve daimî suretler bırakır ve başka cihette ebedî manalar ifade eder, sermedî tesbihat yapar. Ve insan ise, onların şu cihetine bakan yüzlerine bakmakla insan olur, fânide bâkiye yol bulur.

Demek, bu hayat ve mevt içinde yuvarlanan, toplanıp dağılan mevcudat içinde başka maksad var. Temsilde kusur yoktur: Şu ahval, taklid ve temsil için teşkil ve tertib edilen ahvale benzer. Nasıl büyük masrafla kısa içtimalar, dağılmalar yapılıyor. Tâ suretler alınsın, terki edilsin, sinemada daim gösterilsin. Onun gibi, bu dünyada kısa bir müddet zarfında hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye geçirmenin bir gayesi şudur ki; suretler alınıp terki edilsin, netice-i amelleri alınıp hıfzedilsin. Tâ bir mecma-i ekberde muhasebesi görülsün ve bir meşher-i a'zamda gösterilsin ve bir saadet-i uzmaya istidadı gösterilsin. Demek hadîs-i şerifte "Dünya âhiret mezraasıdır" diye bu hakikatı ifade ediyor.

(Haşiye): Sual: Eğer dense: Neden en çok misalleri çiçekten ve çekirdekten ve meyveden getiriyorsun?

Elcevab: Çünkü onlar hem mu'cizat-ı kudretin en antikalrı, en hârikaları, en nazeninleridirler. Hem ehl-i tabiat ve ehl-i dalalet ve ehl-i felsefe, onlardaki kalem-i kader ve kudretin yazdığı ince hattı okuyamadıkları için onlarda boğulmuşlar, tabiat bataklığına düşmüşler.

Madem dünya var. Ve dünya içinde bu âsârıyla hikmet ve inayet ve rahmet ve adalet var. Elbette dünyanın vücudu gibi kat'î olarak âhîret de var. Madem dünyada herşey bir cihette o âleme bakıyor. Demek oraya gidiliyor. Âhîreti inkâr etmek, dünya ve mâfîhayı inkâr etmek demektir. Demek ecel ve kabir insanı beklediği gibi, Cennet ve Cehennem de insanı bekliyor ve gözlüyor.

Onbirinci Hakikat: Bâb-ı insaniyettir. İsm-i Hakk'ın cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Cenab-ı Hak ve Mabud-u Bilhak, insanı şu kâinat içinde rububiyet-i mutlakasına ve umum âlemlere rububiyet-i âmmesine karşı en ehemmiyetli bir abd ve hitabat-ı Sübhaniyesine en mütefekkir bir muhatab ve mazhariyet-i esmasına en câmi' bir âyine ve onu ism-i a'zâmın tecellisine ve her isimde bulunan ism-i a'zamlık mertebesinin tecellisine mazhar bir ahsen-i takvimde en güzel bir mu'cize-i kudret ve hazain-i rahmetinin müstemilâtını tartmak, tanımak için en ziyade mizan ve âletlere mâlik bir müdakkik ve nihayetsiz nimetlerine en ziyade muhtaç ve fenadan en ziyade müteallim ve bekaya en ziyade müştak ve hayvanat içinde en nazik ve en nazdar ve en fakir ve en muhtaç ve hayat-ı dünyeviyece en müteallim ve en bedbaht ve istidadça en ulvî ve en yüksek surette, mahiyette yaratsın da, onu müstaid olduğu ve müştak olduğu ve lâıyk olduğu bir dâr-ı ebedîye göndermeyip, hakikat-ı insaniyeyi ibtal ederek kendi hakkaniyetine taban tabana zıd ve hakikat nazarında çirkin bir haksızlık etsin!

Hem hiç kabil midir ki: Hâkim-i Bilhak, Rahîm-i Mutlak; insana öyle bir istidad verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden çekindiği emanet-i kübrayı tahammül edip, yani küçücük cüz'î ölçüleriyle, san'atçılarıyla Hâlıkının muhit sıfatlarını, küllî şununatını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bilip; hem yerde en nazik, nazenin, nazdar, âciz, zaîf yaratıp; halbuki bütün yerin nebatî ve hayvanî olan mahlukatına bir nevi tanzimat memuru yapıp, onların tarz-ı tesbihat ve ibadetlerine müdahale ettirip, kâinattaki icraat-ı İlahiyeye küçücük mikyasta bir temsil gösterip, rububiyet-i Sübhaniyeyi fiilen ve kalen kâinatta ilân ettirmek, meleklerine tercih edip hilafet rütbesini verdiği halde; ona bütün bu vazifelerinin gayesi ve neticesi ve semeresi olan saadet-i ebediyeyi vermesin? Onu bütün mahlukatının en bedbaht, en bîçare, en musibetzedede, en dertmend, en zelil bir derekeye atıp; en mübarek, nuranî ve âlet-i tes'id bir hediye-i hikmeti olan akli o bîçareye en meş'um ve zulmanî bir âlet-i tazib yapıp, hikmet-i mutlakasına büsbütün zıd ve

merhamet-i mutlakasına külliyyen münafî bir merhametsizlik etsin. Hâşâ ve kellâ!

Elhasıl: Nasıl hikâye-i temsiliyede bir zabitin cüzdanına ve defterine bakıp görmüş idik ki; hem rütbesi, hem vazifesi, hem maaşı, hem düstur-u hareketi, hem cihazatı bize gösterdi ki; o zabıt, o muvakkat meydan için değil, belki müstekar bir memlekete gidecek de ona göre çalışıyor. Aynen onun gibi; insanın kalb cüzdanındaki letaif ve akıl defterindeki havas ve istidadındaki cihazat, tamamen ve müttefikan saadet-i ebediyeye müteveccih ve ona göre verilmiş ve ona göre teşhiz edilmiş olduğuna ehl-i tahkik ve keşf müttefiktirler. Ezcümle:

Meselâ aklın bir hizmetkârı ve tasvircisi olan kuvve-i hayaliyeye denilse ki: "Sana bir milyon sene ömür ile saltanat-ı dünya verilecek, fakat âhirde mutlaka hiç olacaksın." Tevehhüm aldatmamak, nefis karışmamak şartıyla "oh" yerine "âh" diyecek ve teessüf edecek. Demek en büyük fâni, en küçük bir âlet ve cihazat-ı insaniyeyi doyuramıyor. İşte bu istidaddandır ki, insanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin enva'ına yayılmış arzuları gösterir ki; bu insan ebed için halkedilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona bir misafirhanedir ve âhiretine bir intizar salonudur.

Onikinci Hakikat: Bâb-ur Risaleti ve-t Tenzil'dir. "Bismillahirrahmanirrahîm" in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Bütün enbiya mu'cizelerine istinad ederek sözünü teyid ettikleri ve bütün evliya keşf ü kerametlerine istinad edip davasını tasdik ettikleri ve bütün asfiya tahkikatına istinad ederek hakkaniyetine şehadet ettikleri Resul-i Ekrem Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in tahakkuk etmiş bin mu'cizatının kuvvetine istinad edip bütün kuvvetiyle, hem kırk vecihle mu'cize olan Kur'an-ı Hakîm binler âyât-ı kat'iyyesine istinad ederek, bütün kat'iyyetle açtıkları âhiret yolunu ve küşad ettikleri Cennet kapısını, sinek kanadı kadar kuvveti bulunmayan vâhî vehimler, ne haddi var ki kapatabilsin!

Geçen hakikatlardan anlaşıldı ki; haşır mes'elesi öyle râsih bir hakikattır ki, Küre-i Arzı yerinden kaldıracak, kırıp atacak bir kuvvet o hakikatı sarsamaz. Zira o hakikatı Cenab-ı Hak bütün esma ve sıfâtının iktizası ile tesbit ediyor ve Resul-i Ekrem'i bütün mu'cizat ve berahiniyle tasdik ediyor ve Kur'an-ı Hakîm bütün hakaik ve âyâtıyla onu isbat ediyor ve şu kâinat bütün âyât-ı tekviniye ve şununat-ı hakîmanesi

ile şehadet ediyor. Acaba hiç mümkün müdür ki; haşir mes'elesinde Vâcib-ül Vücut ile bütün mevcudat -kâfirler müstesna olarak- ittifak etmiş olsun, kıl kadar kuvveti olmayan şübheler, şeytanî vesveseler o dağ gibi hakikat-ı râsiha-i âliyeyi sarssın, yerinden kaldırsın? Hâşâ ve kellâ!

Sakın zannetme, delail-i haşriye, bahsettiğimiz oniki hakikata münhasırdır. Hâyır, belki yalnız Kur'an-ı Hakîm, geçen şu oniki hakikatları bize ders verdiği gibi, daha binler vücuha işaret edip, herbir vecih kavî bir emaredir ki: Hâlıkımız bizi bu dâr-ı fâniden bir dâr-ı bâkiye nakledecektir.

Hem sakın zannetme ki: Haşri iktiza eden esma-i İlahiye, bahsettiğimiz gibi yalnız Hakîm, Kerim, Rahîm, Âdil, Hafîz isimlerine münhasırdır. Hâyır, belki kâinatın tedbirinde tecelli eden bütün esma-i İlahiye, âhireti iktiza eder, belki istilzam eder.

Hem zannetme ki, haşre delalet eden kâinatın âyât-ı tekviniyesi, şu geçen bahsettiğimize münhasırdır. Hâyır, belki ekser mevcudatta sağa sola açılır perdeler gibi vecih ve keyfiyetleri vardır ki; bir vechi Sânia şehadet ettiği gibi, diğer vechi de haşre işaret eder. Meselâ: İnsanın ahsen-i takvimdeki hüsn-ü masnuiyeti, Sâni'i gösterdiği gibi; o ahsen-i takvimdeki kabiliyet-i câmiyasıyla kısa bir zamanda zeval bulması, haşri gösterir. Bazı kerre bir vecihle iki nazarla bakılsa; hem Sâni'i, hem haşri gösterir. Meselâ ekser eşyada görünen hikmetin tanzimi, inayetin tezyini, adaletin tevzini ve rahmetin taltifi; nasilki mahiyetlerine bakılsa, bir Sâni'-i Hakîm, Kerim, Âdil, Rahîm'in dest-i kudretinden çıktığını gösterirler. Onun gibi, bunların kuvveti ve hadsizlikleriyle beraber, şunların mazharları olan şu fâni mevcudatın ehemmiyetsiz ve az yaşamasına bakılsa, âhiret görünür. Demek ki, herşey lisan-ı hal ile "Âmentü billahi ve bilyevm-il âhir" okuyor ve okutturuyor.

Hâtîme

Geçen oniki hakikat, birbirini teyid eder, birbirini teknil eder, birbirine kuvvet verir. Bütün onlar birden ittihad ederek neticeyi gösterir. Hangi vehmin haddi var; şu demir gibi, belki elmas gibi oniki muhkem surları delip geçebilsin. Tâ hısn-ı hasînde olan haşr-i imanîyi sarssın!

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةً

âyet-i kerimesi ifade ediyor ki: Bütün insanların halkolunması ve haşredilmesi, kudret-i İlahiyeye nisbeten birtek insanın halkı ve haşri gibi âsandır. Evet öyledir. "Nokta" namında bir risalede Haşir bahsinde şu âyetin ifade ettiği hakikatı tafsilen yazmışım. Burada yalnız bir kısım temsilâtıyla hülâsasına bir işaret edeceğiz. Eğer istersen o "Nokta"ya müracaat et.

Meselâ:

وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى

-temsilde kusur yok- nasilki "nuraniyet" sırrıyla, Güneşin cilvesi kendi ihtiyarıyla olsa da, bir zerreye sühuletle verdiği cilveyi, aynı sühuletle hadsiz şeffafata da verir.

Hem "şeffafiyet" sırrıyla, bir zerre-i şeffafenin küçük göz bebeği Güneşin aksini almasında, denizin geniş yüzüne müsavidir.

Hem "intizam" sırrıyla, bir çocuk parmağıyla gemi suretindeki oyuncakını çevirdiği gibi, kocaman bir diritnotu da çevirir.

Hem "imtisal" sırrıyla, bir kumandan birtek neferi bir arş emriyle tahrik ettiği gibi, bir koca orduyu da aynı kelime ile tahrik eder.

Hem "müvazene" sırrıyla, cevvi-fezada bir terazi ki, öyle hakikî hassas ve o derece büyük farzedelim ki, iki ceviz terazinin iki gözüne konulsa hisseder ve iki güneşi de istiab edip tartar. O iki kefesinde bulunan

iki cevizi birini semavata, birini yere indiren aynı kuvvetle, iki şems bulunsa; birini arşa, diğerini ferşe kaldırır, indirir.

Madem şu âdi, nâkıs, fâni mümkinatta nuraniyet ve şeffafiyet ve intizam ve imtisal ve müvazene sırlarıyla, en büyük şey en küçük şeye müsavi olur. Hadsiz hesabsız şeyler birtek şeye müsavi görünür. Elbette Kadîr-i Mutlak'ın zâtî ve nihayetsiz ve gayet kemalde olan kudretinin nuranî tecelliyatı ve melekûtiyet-i eşyanın şeffafiyeti ve hikmet ve kaderin intizamı ve eşyanın evamir-i tekviniyesine kemal-i imtisali ve mümkinatın vücud ve ademinin müsavatından ibaret olan imkânındaki müvazenesi sırrıyla; az çok, büyük küçük ona müsavi olduğu gibi, bütün insanları birtek insan gibi bir sayha ile haşre getirebilir. Hem bir şeyin kuvvet ve za'fça meratibi, o şeyin içine zıddının müdahalesidir. Meselâ hararetin derecatı, soğuğun müdahalesidir. Güzelliğin meratibi, çirkinliğin müdahalesidir. Zıyanın tabakatı, karanlığın müdahalesidir. Fakat birşey zâtî olsa, ârızî olmazsa, onun zıddı ona müdahale edemez. Çünkü cem'-i zıddeyn lâzımgelir. Bu ise, muhaldır. Demek asıl, zâtî olan bir şeyde meratib yoktur. Madem Kadîr-i Mutlak'ın kudreti zâtîdir, mümkinat gibi ârızî değildir ve kemal-i mutlaktır. Onun zıddı olan acz ise, muhaldır ki tedahül etsin. Demek bir baharı halketmek, Zât-ı Zülcelal'ine bir çiçek kadar ehvendir. Eğer esbaba isnad edilse; bir çiçek bir bahar kadar ağır olur. Hem bütün insanları ihya edip haşretmek, bir nefsin ihyası gibi kolaydır.

Mes'ele-i haşrin başından buraya kadar olan temsil suretlerine ve hakikatlarına dair olan beyanatımız, Kur'an-ı Hakîm'in feyzindedir. Nefsi teslime, kalbi kabule ihzardan ibarettir. Asıl söz ise Kur'anındır. Zira söz odur ve söz onundur. Dinleyelim:

فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ❁

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ❁

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ❁

قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ❁

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ❁

يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلُّ مَرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا

وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ❁

Daha bunlar gibi âyât-1 beyyinat-1 Kur'aniyeyi dinleyip, âmennâ ve saddaknâ diyelim.

أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَيْكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ
 مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ
 الشَّفَاعَةَ حَقٌّ وَأَنَّ مُنْكَرًا وَنَكِيرًا حَقٌّ وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ
 أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الطَّيِّبِ وَاشْرَفِ وَأَكْمَلِ وَأَجْمَلِ ثَمَرَاتِ طُوبَاءِ رَحْمَتِكَ
 الَّتِي أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَوَسِيلَةً لِرُحُومِنَا إِلَى أَزِينِ وَأَحْسَنِ وَأَجْلَى
 وَأَعْلَى ثَمَرَاتِ تِلْكَ الطُّوبَاءِ الْمُتَدَلِّيَةِ عَلَى دَارِ الْآخِرَةِ أَيِ الْجَنَّةِ.
 اللَّهُمَّ اجْرُنَا وَاجْرُ وَالِدِينَا مِنَ النَّارِ وَأَدْخِلْنَا وَأَدْخِلْ وَالِدِينَا الْجَنَّةَ
 مَعَ الْأَبْرَارِ بِجَاهِ نَبِيِّكَ الْمُخْتَارِ آمِينَ

Ey Őu risaleyi insaf ile mütalaa eden kardeŐ! Deme, nićin bu "Onuncu Söz"ü birden tamamıyla anlayamıyorum ve tamam anlamadıđın için sıkılma! ćünkü İbn-i Sina gibi bir dâhî-yi hikmet,

أَلْحَشْرُ لَيْسَ عَلَى مَقَائِيسَ عَقْلِيَّةٍ

demiŐ. "İman ederiz, fakat akıl bu yolda gidemez" diye hükmetmiŐtir. Hem bütün ülema-i İslâm: "HaŐir, bir mes'ele-i nakliyedir, delili nakildir. Akıl ile ona gidilmez." diye müttefikan hükmettikleri halde, elbette o kadar derin ve manen pek yüksek bir yol; birdenbire bir cadde-i umumiye-i akliye hükmüne geçemez. Kur'an-ı Hakîm'in feyziyle ve Hâlık-ı Rahîm'in rahmetiyle, Őu taklidi kırılmıŐ ve teslimi bozulmuŐ asırda, o derin ve yüksek yolu Őu derece ihsan ettiğinden bin Őükür etmeliyiz. ćünkü imanımızın kurtulmasına kâfi gelir. Fehmettiđimiz miktarına memnun olup tekrar mütalaa ile izdiyadına ćalıŐmalız.

Haşre akıl ile gidilmemesinin bir sırrı Şudur ki: Haşir-i A'zam, İsm-i A'zamın tecellisiyle olduğundan, Cenab-ı Hakk'ın İsm-i A'zamının ve her ismin a'zamî mertebesindeki tecellisiyle zahir olan ef'al-i azîmeyi görmek ve göstermekle, haşir-i a'zam bahar gibi kolay isbat ve kat'î iz'an ve tahkikî iman edilir. Şu Onuncu Söz'de feyz-i Kur'an ile öyle görölüyor ve gösteriliyor. Yoksa akıl, dar ve küçük düsturlarıyla kendi başına kalsa âciz kalır, taklide mecbur olur.

Dokuzuncu Şua
(Onuncu Söz'ün Mühim Bir Zeyli ve Lâhikasının Birinci Parçası)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿٢﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ
بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٤﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ
الْسِّنِّتِكُمْ وَالْوَالِدَاتِ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ
مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٧﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٨﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا
دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرَجُونَ ﴿٩﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهٍ قَانِتُونَ ﴿١٠﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١﴾

İmanın bir kutbunu gösteren bu semavî âyât-1 kübranın ve haşri isbat eden şu kudsî berahin-i uzmanın bir nükte-i ekberi ve bir hüccet-i a'zamı; bu "Dokuzuncu Şua"da beyan edilecek. Latif bir inayet-i Rabbaniyedir ki: Bundan otuz sene evvel Eski Said, yazdığı tefsir mukaddemesi "Muhakemat" namındaki eserin âhîrinde; "İkinci Maksad: Kur'anda haşre işaret eden iki âyet tefsir ve beyan edilecek.

نَحْوِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ deyip durmuş. Daha yazamamış.

Hâlık-ı Rahîm'ime delail ve emarat-ı haşriye adedince şükür ve hamd olsun ki, otuz sene sonra tevîk ihsan eyledi. Evet bundan dokuz-on sene evvel o iki âyetten birinci âyet olan

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ferman-ı İlahînin iki parlak ve çok kuvvetli hüccetleri ve tefsirleri bulunan Onuncu Söz ile Yirmidokuzuncu Söz'ü in'am etti, münkirleri susturdu. Hem iman-ı haşrînin hücum edilmez o iki metin kal'asından, dokuz ve on sene sonra ikinci âyet olan başta mezkûr âyât-1 ekberin tefsirini bu risale ile ikram etti. İşte bu Dokuzuncu Şua, mezkûr âyâtıyla işaret edilen dokuz âlî makam ve bir ehemmiyetli mukaddemeden ibarettir.

* * *

Mukaddeme

(Haşır akidesinin, pek çok ruhî faidelerinden ve hayatî neticelerinden birtek netice-i câmiayı ihtisar ile beyan ve hayat-ı insaniyeye hususan hayat-ı içtimaiyesine ne derece lüzumlu ve zarurî olduğunu izhar ve bu iman-ı haşrî akidesinin pek çok hüccetlerinden bir tek hüccet-i külliyeyi icmal ile göstermek ve o akide-i haşriye ne derece bedihî ve şübhesiz bulunduğunu ifade etmekten ibaret olarak "İki Nokta"dır.)

Birinci Nokta: Âhiret akidesi, hayat-ı içtimaiye ve şahsiye-i insaniyenin üss-ül esası ve saadetinin ve kemalâtının esasatı olduğuna yüzer delillerinden bir mikyas olarak yalnız dört tanesine işaret edeceğiz.

Birincisi: Nev-i beşerin hemen yarısını teşkil eden çocuklar, yalnız Cennet fikriyle, onlara dehşetli ve ağlatıcı görünen ölümlere ve vefatlara karşı dayanabilirler ve gayet zaîf ve nazik vücudlarında bir kuvve-i maneviye bulabilirler ve her şeyden çabuk ağlayan gayet mukavemetsiz mizac-ı ruhlarında, o Cennet ile bir ümid bulup mesrurane yaşayabilirler. Meselâ Cennet fikriyle der: "Benim küçük kardeşim veya arkadaşım öldü, Cennet'in bir kuşu oldu. Cennet'te gezer, bizden daha güzel yaşar." Yoksa her vakit etrafında kendi gibi çocukların ve büyüklerin ölümleri, o zaîf bîçarelerin endişeli nazarlarına çarpması; mukavemetlerini ve kuvve-i maneviyelerini zîr ü zeber ederek gözleriyle beraber ruh, kalb, akıl gibi bütün letaifini dahi öyle ağlattırarak, ya mahvolup veya divane bir bedbaht hayvan olacaktı.

İkinci delil: Nev-i insanın nısfı olan ihtiyarlar, yalnız hayat-ı uhreviye ile yakınlarında bulunan kabre karşı tahammül edebilirler. Ve çok alâkadar oldukları hayatlarının yakında sönmesine ve güzel dünyalarının kapanmasına mukabil bir teselli bulabilirler ve çocuk hükmüne geçen seri-üt teessür ruhlarında ve mizaçlarında, mevt ve zevalden çıkan elîm ve dehşetli me'yusiyete karşı, ancak hayat-ı bâkiye ümidiyle mukabele edebilirler. Yoksa o şefkate lââyık muhteremler

ve sükûnete ve istirahat-ı kalbiyeye çok muhtaç o endişeli babalar ve analar, öyle bir vaveylâ-i ruhî ve bir dağdağa-i kalbî hissedeceklerdi ki; bu dünya onlara zulmetli bir zindan ve hayat dahi kasavetli bir azab olurdu.

Üçüncü delil: İnsanların hayat-ı içtimaiyesinin en kuvvetli medarı olan gençler, delikanlılar, şiddet-i galeyanda olan hissiyatlarını ve ifratkâr bulunan nefis ve hevalarını tecavüzattan ve zulümlerden ve tahribattan durduran ve hayat-ı içtimaiyenin hüsn-ü cereyanını temin eden; yalnız Cehennem fikridir. Yoksa Cehennem endişesi olmazsa, "El-hükmü lil-galib" kaidesiyle o sarhoş delikanlılar, hevesatları peşinde bîçare zaflere, âcizlere, dünyayı Cehennem'e çevireceklerdi ve yüksek insaniyeti gayet süflî bir hayvaniyete döndüreceklerdi.

Dördüncü delil: Nev-i beşerin hayat-ı dünyeviyesinde en cem'iyetli merkez ve en esaslı zenberek ve dünyevî saadet için bir Cennet, bir melce, bir tahassüngâh ise; aile hayatıdır. Ve herkesin hanesi, küçük bir dünyasıdır. Ve o hane ve aile hayatının hayatı ve saadeti ise; samimî ve ciddî ve vefadarane hürmet ve hakikî ve şefkatli ve fedakârane merhamet ile olabilir. Ve bu hakikî hürmet ve samimî merhamet ise; ebedî bir arkadaşlık ve daimî bir refakat ve sermedî bir beraberlik ve hadsiz bir zamanda ve hududsuz bir hayatta birbiriyle pederane, ferzendane, kardeşane, arkadaşane münasebetlerin bulunmak fikriyle, akidesiyle olabilir. Meselâ der: "Bu haremim, ebedî bir âlemde, ebedî bir hayatta, daimî bir refika-i hayatımdır. Şimdilik ihtiyar ve çirkin olmuş ise de zararı yok. Çünkü ebedî bir güzelliği var, gelecek. Ve böyle daimî arkadaşlığın hatırı için herbir fedakârlığı ve merhameti yaparım." diyerek o ihtiyare karısına, güzel bir huri gibi muhabbetle, şefkatle, merhametle mukabele edebilir. Yoksa kısacık bir-iki saat surî bir refakatten sonra ebedî bir firak ve müfarakate uğrayan arkadaşlık; elbette gayet surî ve muvakkat ve esassız, hayvan gibi bir rikkat-i cinsiye manasında ve bir mecazî merhamet ve sun'î bir hürmet verebilir ve hayvanatta olduğu gibi; başka menfaatler ve sair galib hisler, o hürmet ve merhameti mağlub edip o dünya cennetini, cehenneme çevirir.

İşte iman-ı haşrînin yüzer neticesinden birisi; hayat-ı içtimaiye-i insaniyeye taalluk eder. Ve bu tek neticenin de yüzer cihetinden ve faydalarından mezkûr dört delile sairleri kıyas edilse anlaşılır ki: Hakikat-ı haşriyenin tahakkuku ve vukuu; insanîyetin ulvî hakikatı ve küllî haceti derecesinde kat'îdir. Belki insanın midesindeki ihtiyacın vücudu, taamların vücuduna delalet ve şehadetinden daha zahirdir

ve daha ziyade tahakkukunu bildirir. Ve eğer bu hakikat-ı haşriyenin neticeleri insaniyetten çıksa; o çok ehemmiyetli ve yüksek ve hayatdar olan insaniyet mahiyeti, murdar ve mikrop yuvası bir lâşe hükmüne sukut edeceğini isbat eder. Beşerin idare ve ahlâk ve içtimaiyatı ile çok alâkadar olan içtimaiyyun ve siyasiyyun ve ahlâkiyyunun kulakları cınlasın! Gelsinler, bu boşluğu ne ile doldurabilirler ve bu derin yaraları ne ile tedavi edebilirler?

İkinci Nokta: Hakikat-ı haşriyenin hadsiz bürhanlarından sair erkân-ı imaniyeden gelen şهادetlerin hülâsasından çıkan bir bürhanı, gayet muhtasar bir surette beyan eder. Şöyle ki:

Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın risaletine delalet eden bütün mu'cizeleri ve bütün delail-i nübüvveti ve hakkaniyetinin bütün bürhanları, birden hakikat-ı haşriyenin tahakkukuna şهادet ederek isbat ederler. Çünkü bu zâtın bütün hayatında bütün davaları, vahdaniyetten sonra haşirde temerküz ediyor. Hem umum peygamberleri tasdik eden ve ettiren bütün mu'cizeleri ve hüccetleri, aynı hakikate şهادet eder.

Hem **وَبُرْسُلِهِ** kelimesinden gelen şهادeti bedahet derecesine çıkararak **وَكُتِبَ** şهادeti de aynı hakikate şهادet eder. Şöyle ki: Başta Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın hakkaniyetini isbat eden bütün mu'cizeleri, hüccetleri ve hakikatları, birden hakikat-ı haşriyenin tahakkukuna ve vukuuna şهادet edip isbat ederler. Çünkü Kur'anın hemen üçten birisi haşirdir ve ekser kısa surelerinin başlarında gayet kuvvetli âyât-ı haşriyedir. Sarîhan ve işareten binler âyâtıyla aynı hakikatı haber verir, isbat eder, gösterir. Meselâ:

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ * يَا أَيُّهَا النَّاسُ
اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ *
إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا *
إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ * إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ *
عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * هَلْ آتَيْكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

gibi, otuz-kırk surelerin başlarında bütün kat'iyetle hakikat-ı haşriyeyi kâinatın en ehemmiyetli ve vâcib bir hakikatı olduğunu göstermekle

beraber, sair âyetlerinde dahi o hakikatın çeşit çeşit delillerini beyan edip ikna' eder. Acaba birtek âyetin birtek işareti, gözümüz önünde ulûm-u İslâmiyede müteaddid ilmî, kevnî hakikatları meyve veren bir kitabın binler böyle şehadetleri ve davaları ile, Güneş gibi zuhur eden iman-ı haşrî; hakikatsız olması güneşin inkârı belki kâinatın ademi gibi hiçbir cihet-i imkânı var mı ve yüz derece muhal ve bâtil olmaz mı? Acaba bir sultanın birtek işareti yalan olmamak için bazan bir ordu hareket edip çarpıştığı halde, o pek ciddî ve izzetli sultanın binler sözleri ve va'dleri ve tehdidlerini yalan çıkarmak hiçbir cihette kabil midir ve hakikatsız olmak mümkün müdür? Acaba onüç asırda fâsılasız olarak hadsiz ruhlara, akıllara, kalblere, nefislere hak ve hakikat dairesinde hükmeden, terbiye eden, idare eden bu manevî Sultan-ı Zîşan'ın birtek işareti böyle bir hakikatı isbat etmeye kâfi iken, binler tasrihat ile bu hakikat-ı haşriyeyi gösterip isbat ettikten sonra, o hakikatı tanımayan bir echel ahmak için Cehennem azabı lâzım gelmez mi ve ayn-ı adalet olmaz mı? Hem birer zamana ve birer devre hükmeden bütün semavî suhuflar ve mukaddes kitablar dahi, bütün istikbale ve umum zamanlara hükümran olan Kur'anın tafsilatla, izahatla tekrar ile beyan ve isbat ettiği hakikat-ı haşriyeyi, asırlarına ve zamanlarına göre o hakikatı kat'î kabul ile beraber, tafsilatsız ve perdeli ve muhtasar bir surette beyan, fakat kuvvetli bir tarzda iddia ve isbatları; Kur'anın davasını binler imza ile tasdik ederler.

Bu bahsin münasebetiyle Risale-i Münacat'ın âhîrinde, "iman-ün biylevm-il âhîr" rûknüne sair rûkûnlerin hususan "rusûl" ve "kütüb"ün şehadeti, münacat suretinde zikredilen pek kuvvetli ve hülâsalı ve bütün evhamları izale eden bir hüccet-i haşriye aynen buraya giriyor. Şöyle ki: Münacat'ta demiş:

Ey Rabb-i Rahîm'im! Resul-i Ekrem'inin talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'in dersiyle anladım ki: Başta Kur'an ve Resul-i Ekrem'in olarak bütün mukaddes kitablar ve peygamberler, bu dünyada ve her tarafta nûmuneleri görülen celalli ve cemalli isimlerinin tecellileri daha parlak bir surette ebed-ül âbâdda devam edeceğine ve bu fâni âlemde rahîmane cilveleri, nûmuneleri müşahede edilen ihsanatının daha şaşaalı bir tarzda dâr-ı saadette istimrarına ve bekasına ve bu kısa hayat-ı dünyeviyede onları zevk ile gören ve muhabbet ile refakat eden müştakların, ebedde dahi refakatlarına ve beraber bulunmalarına icma' ve ittifak ile şehadet ve delalet ve işaret ederler.

Hem yüzer mu'cizat-ı bahirelerine ve âyât-ı katıalarına istinaden, başta Resul-i Ekrem ve Kur'an-ı Hakîm'in olarak bütün nuranî ruhların sahipleri olan peygamberler ve bütün münevver kalblerin kutubları olan veliler ve bütün keskin ve nurlu akılların madenleri olan sıddıkînler, bütün suhuf-u semaviyede ve kütüb-ü mukaddesede senin çok tekrar ile ettiğin binler va'dlerine ve tehdidlerine istinaden, hem senin kudret ve rahmet ve inayet ve hikmet ve celal ve cemal gibi âhireti iktiza eden kudsî sıfatlarına, şe'nlerine ve senin izzet-i celaline ve saltanat-ı rububiyetine itimaden, hem âhiretin izlerini ve tereşşuhatını bildiren hadsiz keşfiyatlarına ve müşahedelerine ve ilmelyakîn ve aynelyakîn derecesinde bulunan itikadlarına ve imanlarına binaen saadet-i ebediyeyi insanlara müjdeliyorlar. Ehl-i dalalet için Cehennem ve ehl-i hidayet için Cennet bulunduğunu haber verip ilân ediyorlar, kuvvetli iman edip şehadet ediyorlar.

Ey Kadîr-i Hakîm! Ey Rahman-ı Rahîm! Ey Sadık-ul Va'd-il Kerim! Ey izzet ve azamet ve celal sahibi Kahhar-ı Zülcelal!.. Bu kadar sadık dostlarını, bu kadar va'dlerini ve bu kadar sıfât ve şuanatını yalancı çıkarmak, tekzib etmek ve saltanat-ı rububiyetinin kat'î mukteziyatını tekzib edip yapmamak ve senin sevdiğin ve onlar dahi seni tasdik ve itaat etmekle kendilerini sana sevdiren hadsiz makbul ibadının âhirete bakan hadsiz dualarını ve davalarını reddetmek, dinlememek ve küfür ve isyan ile ve seni va'dinde tekzib etmekle, senin azamet-i kibriyana dokunan ve izzet-i celaline dokunduran ve uluhiyetinin haysiyetine işen ve şefkat-i rububiyetini müteessir eden ehl-i dalaleti ve ehl-i küfrü haşrin inkârında, onları tasdik etmekten yüzbinler derece mukaddessin ve hadsiz derece münezzeh ve âlîsin. Böyle nihayetsiz bir zulümden ve nihayetsiz bir çirkinlikten, senin o nihayetsiz adaletini ve nihayetsiz cemalini ve hadsiz rahmetini, hadsiz derece takdis ediyoruz. Ve bütün kuvvetimizle iman ederiz ki: O yüzbinler sadık elçilerin ve o hadsiz doğru dellâl-ı saltanatın olan enbiya, asfiya, evliyalar, hakkalyakîn, aynelyakîn, ilmelyakîn suretinde senin uhrevî rahmet hazinelerine, âlem-i bekadaki ihsanatının definelerine ve dâr-ı saadette tamamıyla zuhur eden güzel isimlerinin hârîka güzel cilvelerine şehadetleri hak ve hakikattır ve işaretleri doğru ve mutabıktır ve beşaretleri sadık ve vaki'dir. Ve onlar bütün hakikatların mercii ve güneşi ve hamisi olan "Hak" isminin en büyük bir şuarı; bu hakikat-ı ekber-i haşriye olduğunu iman ederek, senin emrin ile senin ibadına hak dairesinde ders veriyorlar ve ayn-ı hakikat olarak talim ediyorlar. Ya Rab! Bunların ders ve talimlerinin hakkı ve hürmeti için, bize ve Risale-i Nur talebelerine iman-ı ekmel ve hüsn-ü hâtıme ver ve bizleri onların şefaathine mazhar eyle, âmîn!..

Hem nasıllı Kur'anın belki bütün semavî kitapların hakkaniyetini isbat eden umum deliller ve hüccetler ve Habibullah'ın belki bütün enbiyanın nübüvvetlerini isbat eden umum mu'cizeler ve bürhanlar, dolayısıyla en büyük müddeaları olan âhiretin tahakkukuna delalet ederler. Aynen öyle de, Vâcib-ül Vücut'un vücuduna ve vahdetine şehadet eden ekser deliller ve hüccetler, dolayısıyla rububiyetin ve uluhiyetin en büyük medarı ve mazharı olan dâr-ı saadetin ve âlem-i bekanın vücuduna, açılmasına şehadet ederler. Çünkü gelecek makamatta beyan ve isbat edileceği gibi, Zât-ı Vâcib-ül Vücut'un hem mevcudiyeti, hem umum sıfatları, hem ekser isimleri, hem rububiyet, uluhiyet, rahmet, inayet, hikmet, adalet gibi vasıfları, şe'nleri lüzum derecesinde âhireti iktiza ve vücub derecesinde bâki bir âlemi istilzam ve zaruret derecesinde mükâfat ve mücazat için haşri ve neşri isterler.

Evet madem ezeli, ebedî bir Allah var; elbette saltanat-ı uluhiyetinin sermedî bir medarı olan âhiret vardır. Ve madem bu kâinatta ve zîhayatta gayet haşmetli ve hikmetli ve şefkatli bir rububiyet-i mutlaka var ve görünüyor. Elbette o rububiyetin haşmetini sukuttan ve hikmetini abesiyetten ve şefkatini gadirden kurtaran, ebedî bir dâr-ı saadet bulunacak ve girilecek.

Hem madem göz ile görünen bu hadsiz in'amlar, ihsanlar, lütuflar, keremler, inayetler, rahmetler; perde-i gayb arkasında bir Zât-ı Rahman-ı Rahîm'in bulunduğunu sönmemiş akıllara, ölmemiş kalblere gösterir. Elbette in'amı istihzadan ve ihsanı aldatmaktan ve inayeti adavetten ve rahmeti azabdan ve lütuf ve keremi ihanetten halâs eden ve ihsanı ihsan eden ve nimeti nimet eden, bir âlem-i bâkide bir hayat-ı bâkiye var ve olacaktır.

Hem madem bahar faslında zeminin dar sahifesinde hatasız yüzbin kitabı birbiri içinde yazan bir kalem-i kudret gözümüz önünde yorulmadan işliyor. Ve o kalem sahibi yüzbin defa ahd ü va'detmiş ki: "Bu dar yerde ve karışık ve birbiri içinde yazılan bahar kitabından daha kolay olarak geniş bir yerde güzel ve lâyemut bir kitabı yazacağım ve size okutturacağım" diye, bütün fermanlarda o kitabdan bahsediyor. Elbette ve herhalde o kitabın aslı yazılmış ve haşir ve neşir ile haşiyeleri de yazılacak ve umumun defter-i a'malleri onda kaydedilecek.

Hem madem bu Arz, kesret-i mahlukat cihetiyle ve mütemediyen değişen yüzbinler çeşit çeşit enva'-ı zevil-hayat ve zevil-ervahın meskeni, menşei, fabrikası, meşheri, mahşeri olması haysiyetiyle bu kâinatın kalbi, merkezi, hülâsası, neticesi, sebep-i hilkatı olarak gayet büyük öyle

bir ehemmiyeti var ki; küçüklüğüyle beraber koca semavata karşı denk tutulmuş. Semavî fermanlarda daima

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ deniliyor. Ve madem bu mahiyetteki Arz'ın

her tarafına hükmeden ve ekser mahlukatına tasarruf eden ve ekser zîhayat mevcudatını teshir edip kendi etrafına toplattıran ve ekser masnuatını kendi hevesatının hendesesıyla ve ihtiyacatının düsturlarıyla öyle güzelce tanzim ve teşhir ve tezyin ve çok antika nevilerini liste gibi birer yerlerde öyle toplayıp süslettirir ki, değil yalnız ins ve cinn nazarlarını, belki semavat ehlinin ve kâinatın nazar-ı dikkatlerini ve takdirlerini ve kâinat sahibinin nazar-ı istihsanını celbetmekle gayet büyük bir ehemmiyet ve kıymet alan ve bu haysiyetle bu kâinatın hikmet-i hilkatı ve büyük neticesi ve kıymetli meyvesi ve Arz'ın halifesi olduğunu fenleriyle, san'atlarıyla gösteren.. ve dünya cihetinde Sani-i Âlem'in mu'cizeli san'atlarını gayet güzelce teşhir ve tanzim ettiği için, isyan ve küfrüyle beraber dünyada bırakılan ve azabı te'hir edilen ve bu hizmeti için imhal edilip muvaffakiyet gören nev-i benî-Âdem var.

Ve madem bu mahiyetteki nev-i benî-Âdem, mizaç ve hilkat itibariyle gayet zaîf ve âciz ve gayet acz ve fakırla beraber hadsiz ihtiyacı ve teellümatı olduğu halde, bütün bütün kuvvetinin ve ihtiyarının fevkinde olarak koca Küre-i Arz'ı, o nev-i insana lüzumu bulunan her nevi madenlere mahzen ve her nevi taamlara anbar ve nev-i insanın hoşuna gidecek her çeşit mallara bir dükkân suretine getiren, gayet kuvvetli ve hikmetli ve şefkatli bir mutasarrıf var ki, böyle nev-i insana bakıyor, besliyor, istediğini veriyor.

Ve madem bu hakikatteki bir Rab; hem insanı sever, hem kendini insana sevdendirir; hem bâkidir, hem bâki âlemleri var, hem adaletle her işi görür ve hikmetle herşeyi yapıyor. Hem bu kısa hayat-ı dünyeviyede ve bu kısacık ömr-ü beşerde ve bu muvakkat ve fâni zeminde o Hâkim-i Ezelî'nin haşmet-i saltanatı ve sermediyet-i hâkimiyeti yerleşemiyor. Ve nev-i insanda vuku bulan ve kâinatın intizamına ve adalet ve müvazenelerine ve hüsn-ü cemaline münafî ve muhalif çok büyük zulümleri ve isyanları ve velinimetine ve onu şefkatle besleyene karşı ihanetleri, inkârları, küfürleri bu dünyada cezasız kalıp, gaddar zalim, rahat ile hayatını ve bîçare mazlum meşakkatler içinde ömürlerini geçirirler. Ve umum kâinatta eserleri görünen şu adalet-i mutlakanın mahiyeti ise; dirilmemek suretiyle o gaddar zalimlerin ve me'yus mazlumların vefat içindeki müsavatlarına bütün bütün zıddır, kaldırmaz, müsaade etmez!

Ve madem nasıllı kâinatın sahibi, kâinattan zemini ve zeminden nev-i insanı intihab edip gayet büyük bir makam, bir ehemmiyet vermiş. Öyle de, nev-i insandan dahi makasıd-ı rububiyetine tevafuk eden ve kendilerini iman ve teslim ile ona sevdiren hakikî insanlar olan enbiya ve evliya ve asfiyayı intihab edip kendine dost ve muhatab ederek, onları mu'cizeler ve tevfikler ile ikram ve düşmanlarını semavî tokatlar ile tazib ediyor. Ve bu kıymetli, sevimli dostlarından dahi, onların imamı ve mefhari olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ı intihab ederek, ehemmiyetli Küre-i Arz'ın yarısını ve ehemmiyetli nev-i insanın beşten birisini uzun asırlarda onun nuruyla tenvir ediyor. Âdeta bu kâinat onun için yaratılmış gibi; bütün gayeleri onun ile ve onun dini ile ve Kur'anı ile tezahür ediyor. Ve o pek çok kıymetdar ve milyonlar sene yaşayacak kadar hadsiz hizmetlerinin ücretlerini hadsiz bir zamanda almaya müstehak ve lâıyk iken, gayet meşakkatler ve mücahedeler içinde altmışüç sene gibi kısacık bir ömür verilmiş. Acaba hiçbir cihetle hiçbir imkânı, hiçbir ihtimali, hiçbir kabiliyeti var mı ki; o zât, bütün emsali ve dostlarıyla beraber dirilmesin ve şimdi de ruhen diri ve hayy olmasın? İ'dam-ı ebedî ile mahvolsunlar? Hâşâ, yüzbin defa hâşâ ve kellâ!.. Evet bütün kâinat ve hakikat-ı âlem, dirilmesini dava eder ve hayatını Sahib-i Kâinat'tan talep ediyor.

Ve madem Yedinci Şua olan "Âyet-ül Kübra"da herbiri bir dağ kuvvetinde otuzüç aded icma-ı azîm isbat etmişler ki: Bu kâinat bir elden çıkmış ve birtek zâtın mülküdür ve kemalât-ı İlahiyenin medarı olan vahdetini ve ehadiyetini bedahetle göstermişler ve vahdet ve ehadiyet ile bütün kâinat, o Zât-ı Vâhid'in emirber neferleri ve müsahhar memurları hükmüne geçiyor ve âhiretin gelmesiyle, kemalâtı sukuttan ve adalet-i mutlakası müstehziyane gadr-ı mutlaktan ve hikmet-i âmmesi sefahetkârane abesiyetten ve rahmet-i vasiyası lâhiyane tazibden ve izzet-i kudreti zelilane acizden kurtulurlar, takaddüs ederler. Elbette ve elbette ve herhalde iman-ı billahın yüzer nüktesinden bu altı mademlerdeki hakikatların muktezasıyla; kıyamet kopacak, haşr ü neşr olacak, dâr-ı mücazat ve mükâfat açılacak. Tâ ki Arz'ın mezkûr ehemmiyeti ve merkeziliyeti ve insanın ehemmiyeti ve kıymeti tahakkuk edebilsin ve Arz ve insanın Hâlıkı ve Rabbi olan Mutasarrıf-ı Hakîm'in mezkûr adaleti, hikmeti, rahmeti, saltanatı takarrur edebilsin ve o Bâki Rabb'in mezkûr hakikî dostları ve müştakları i'dam-ı ebedîden kurtulsun ve o dostların en büyüğü ve en kıymetdarı, bütün kâinatı memnun ve minnetdar eden kudsî hizmetlerinin mükâfatını görsün ve Sultan-ı Sermedî'nin kemalâtı

naks ve kusurdan ve kudreti acizden ve hikmeti sefahetten ve adaleti zulümden tenezzüh ve takaddüs ve teberri etsin.

Elhasıl: Madem Allah var, elbette âhiret vardır.

Hem nasıllı mezkûr üç erkân-ı imaniye onları isbat eden bütün delilleriyle haşre şehadet ve delalet ederler. Öyle de

وَبِمَلٰئِكَتِهِ وَبِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰی

olan iki rükn-ü imanî dahi, haşri istilzam edip kuvvetli bir surette âlem-i bekaya şehadet ve delalet ederler. Şöyle ki: Melaikenin vücudunu ve vazife-i ubudiyetlerini isbat eden bütün deliller ve hadsiz müşahedeler, mükâlemeler, dolayısıyla âlem-i ervahın ve âlem-i gaybın ve âlem-i bekanın ve âlem-i âhiretin ve ileride cinn ve ins ile şenlendirilecek olan dâr-ı saadetin ve Cennet ve Cehennem'in vücudlarına delalet ederler. Çünkü melekler bu âlemleri izn-i İlahî ile görebilirler ve girerler ve Hazret-i Cebrail gibi, insanlar ile görüşen umum melaike-i mukarrebîn mezkûr âlemlerin vücudlarını ve onlar, onlarda gezdiklerini müttefik haber veriyorlar. Görmediğimiz Amerika kıt'asının vücudunu, ondan gelenlerin ihbarıyla bedihî bildiğimiz gibi; yüz tevatür kuvvetinde bulunan melaike ihbarıyla âlem-i bekanın ve dâr-ı âhiretin ve Cennet ve Cehennem'in vücudlarına o kat'iyette iman etmek gerektir ve öyle de iman ederiz.

Hem Yirmialtıncı Söz olan Risale-i Kader'de "İman-ı Bilkader" rüknünü isbat eden bütün deliller; dolayısıyla haşre ve neşr-i suhufa ve mizan-ı ekberdeki müvazene-i a'male delalet ederler. Çünkü herşeyin mukadderatını gözümüz önünde nizam ve mizan levhalarında kaydetmek ve her zîhayatın sergüzeşt-i hayatiyelerini kuvve-i hâfızalarında ve çekirdeklerinde ve sair elvah-ı misaliyede yazmak ve her zîruhun hususan insanların defter-i a'mallerini elvah-ı mahfuzada tesbit etmek ve geçirmek; elbette öyle muhit bir kader ve hakîmane bir takdir ve müdakkikane bir kayıd ve hafızane bir kitabet; ancak mahkeme-i kübrada umumî bir muhakeme neticesinde daimî bir mükâfat ve mücazat için olabilir. Yoksa o ihatalı ve inceden ince olan kayıd ve muhafaza; bütün bütün manasız, faidesiz kalır, hikmete ve hakikate münafî olur. Hem haşir gelmezse; kader kalemiyle yazılan bu kitab-ı kâinatın bütün muhakkak manaları bozulur ki, hiçbir cihet-i imkânı olamaz ve o ihtimal, bu kâinatın vücudunu inkâr gibi bir muhal, belki bir hezeyan olur.

Elhasıl: İmanın beş rüknü bütün delilleriyle, haşır ü neşrin vukuuna ve vücuduna ve dâr-ı âhiretin vücuduna ve açılmasına delalet edip isterler ve şehadet edip taleb ederler. İşte hakikat-ı haşriyenin azametine tam muvafık böyle azametli ve sarsılmaz direkleri ve bürhanları bulunduğu içindir ki: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın hemen hemen üçten birisi haşır ve âhireti teşkil ediyor ve onu bütün hakaikine temel taşı ve üss-ül esas yapıyor ve herşeyi onun üstüne bina ediyor.

(Mukaddeme nihayet buldu.)

Zeylin İkinci Parçası

[Baştaki âyetin mu'cizane işaret ettikleri dokuz tabaka berahin-i haşriyeye dair dokuz makamdan "Birinci Makam":]

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١﴾ وَكَهُ الْحَمْدُ فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿٢﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ
وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

olan fıkradaki ferman-ı haşre dair buradaki gösterdiği bürhan-ı bahiri ve hüccet-i katiası beyan ve izah edilecek inşâallah. (Haşiye)

Hayatın yirmisekizinci hassasında beyan edilmiştir ki; hayat, imanın altı erkânına bakıp isbat ediyor; onların tahakkukuna işaretler ediyor. Evet madem bu kâinatın en mühim neticesi ve mayesi ve hikmet-i hilkatı hayattır; elbette o hakikat-ı âliye, bu fâni, kısacık, noksan, elemli hayat-ı dünyeviyeye münhasır değildir. Belki hayatın yirmidokuz hassasıyla mahiyetinin azameti anlaşılın şecere-i hayatın gayesi, neticesi ve o şecerenin azametine lâıyk meyvesi, hayat-ı ebediyedir ve hayat-ı uhreviyedir; taşıyla ve ağacıyla, toprağıyla hayatdar olan dâr-ı saadetteki hayattır. Yoksa bu hadsiz cihazat-ı mühimme ile teşhiz edilen hayat şeceresi; zîşuur hakkında, hususan insan hakkında meyvesiz, faidesiz, hakikatsız olmak lâzım gelecek.. ve sermayece ve cihazatça serçe kuşundan meselâ yirmi derece ziyade ve bu kâinatın ve zîhayatın en mühim yüksek ve ehemmiyetli mahluku olan insan, serçe kuşundan

(Haşiye): O makam daha yazılmamış ve hayat mes'elesi haşre münasebeti için buraya girmiş. Fakat hayatın ahirinde kader rüknüne işareti pek ince ve derindir.

saadet-i hayat cihetinde yirmi derece ařađı dūřup en bedbaht, en zelil bir bîçare olacak.

Hem en kıymetdar bir nimet olan akıl dahi, geçmiş zamanın hüzünlerini ve gelecek zamanın korkularını düşünmekle kalb-i insanı mütemadiyen incitip bir lezzete dokuz elemeleri karıştırdığından, en musibetli bir bela olur. Bu ise, yüz derece bătıldır. Demek bu hayat-ı dünyeviye, âhirete iman rüknünü kat'î isbat ediyor ve her baharda haşrin üçyüz binden ziyade nümunelerini gözümüze gösteriyor. Acaba senin cisminde, senin bahende ve senin vatanında hayatına lâzım ve münasib bütün levazımatı ve cihazatı hikmet ve inayet ve rahmetle ihzar eden ve vaktinde yetiştiren, hattâ senin midenin beka ve yaşamak arzusuyla ettiği hususî ve cüz'î olan rızık duasını bilen ve işiten ve hadsiz leziz taamlarla o duanın kabulünü gösteren ve mideyi memnun eden bir Mutasarrıf-ı Kadîr, hiç mümkün müdür ki; seni bilmesin ve görmesin ve nev-i insanın en büyük gayesi olan hayat-ı ebediyeye lâzım esbabı ihzar etmesin ve nev-i insanın en büyük, en ehemmiyetli, en lâyıık ve umumî olan beka duasını hayat-ı uhreviyenin inşasıyla ve Cennet'in icadıyla kabul etmesin ve kâinatın en mühim mahluku, belki zeminin sultanı ve neticesi olan nev-i insanın arř ve ferşi çınlatan umumî ve gayet kuvvetli duasını işitmeyip küçük bir mide kadar ehemmiyet vermesin, memnun etmesin, kemal-i hikmetini ve nihayet rahmetini inkâr ettirsin? Hâřâ.. yüzbin defa hâřâ!..

Hem hiç kabil midir ki; hayatın en cüz'îsinin pek gizli sesini işitsin, derdini dinlesin ve derman versin ve nazını çeksin ve kemal-i itina ve ihtimam ile beslesin ve ona dikkatle hizmet ettirsin ve büyük mahlukatını ona hizmetkâr yapsın; ve sonra en büyük ve kıymetdar ve bâki ve nazdar bir hayatın gök sadâsı gibi yüksek sesini işitmesin ve onun çok ehemmiyetli beka duasını ve nazını ve niyazını nazara almasın. Âdetâ bir neferin kemal-i itina ile teçhizat ve idaresini yapsın; ve muti' ve muhteşem orduya hiç bakmasın.. ve zerreyi görsün, Güneş'i görmesin.. sivrisineğin sesini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin? Hâşâ.. yüzbin defa hâşâ!..

Hem hiçbir cihetle akıl kabul eder mi ki; hadsiz rahmetli, muhabbetli ve nihayet derecede şefkatli ve kendi san'atını çok sever ve kendini çok sevdiren ve kendini sevenleri ziyade sever bir Zât-ı Kadîr-i Hakîm, en ziyade kendini seven ve sevimli ve sevilen ve Sâniini fitraten perestiş eden hayatı ve hayatın zâtı ve cevheri olan ruhu, mevt-i ebedî ile i'dam edip, kendinden o sevgili muhibbini ve habibini ebedî bir surette

küstürsün, darılsın, dehşetli rencide ederek sırr-ı rahmetini ve nur-u muhabbetini inkâr etsin ve ettirsin? Yüzbin defa hâşâ ve kellâ!.. Bu kâinatı cilvesiyle süslendiren bir cemal-i mutlak ve umum mahlukatı sevindiren bir rahmet-i mutlaka, böyle hadsiz bir çirkinlikten ve kubh-u mutlakdan ve böyle bir zulm-ü mutlakdan, bir merhametsizlikten, elbette nihayetsiz derece münezzehtir ve mukaddestir.

Netice: Madem dünyada hayat var, elbette insanlardan hayatın sırrını anlayanlar ve hayatını sû'-i istimal etmeyenler, dâr-ı bekada ve Cennet-i bâkiyede, hayat-ı bâkiyeye mazhar olacaklardır. Âmennâ.

Ve hem nasıllı yeryüzünde bulunan parlak şeylerin Güneş'in akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıkları ziyanın lem'alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar yine hayalî güneşçiklere âyinelik etmeleri bilbedahe gösteriyor ki; o lem'alar, yüksek bir tek Güneş'in cilve-i in'ikasıldır ve Güneş'in vücudunu muhtelif diller ile yâdediyorlar ve ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de: Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un Muhyî isminin cilve-i a'zamı ile berrin yüzünde ve bahrin içinde zîhayatların kudret-i İlahiye ile parlayıp, arkalarından gelenlere yer vermek için "Ya Hayy!" deyip perde-i gaybda gizlenmeleri; bir hayat-ı sermediye sahibi olan Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına ve vücub-u vücuduna şehadetler, işaretler ettikleri gibi.. umum mevcudatın tanziminde eseri görünen ilm-i İlahîye şehadet eden bütün deliller ve kâinata tasarruf eden kudreti isbat eden bütün bürhanlar ve tanzim ve idare-i kâinata hükümferma olan irade ve meşieti isbat eden bütün hüccetler ve kelâm-ı Rabbanî ve vahy-i İlahînin medarı olan risaletleri isbat eden bütün alâmetler, mu'cizeler ve hakeza yedi sıfât-ı İlahiyeye şehadet eden bütün delail; bil'ittifak Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına delalet, şehadet, işaret ediyorlar. Çünkü nasıl bir şeyde görmek varsa, hayatı da var; işitmek varsa, hayatın alâmetidir; söylemek varsa, hayatın vücuduna işaret eder; ihtiyar, irade varsa hayatı gösterir.. aynen öyle de; bu kâinata âsârıyla vücudları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şamile ve ilm-i muhit gibi sıfatlar bütün delailiyle Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına ve vücub-u vücuduna şehadet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandırır ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerratıyla beraber hayatlandırır hayat-ı sermediyesine şehadet ederler.

Hem hayat, "melaikeye iman" rüknüne dahi bakar, remzen isbat eder. Çünkü madem kâinata en mühim netice hayattır ve en ziyade intişar eden ve kıymetdarlığı için nüshaları teksir edilen ve zemin misafirhanesini gelip geçen kafilelerle şenlendiren zîhayatlardır.. ve madem Küre-i

Arz bu kadar zîhayatın enva'ıyla dolmuş ve mütemadiyen zîhayat enva'larını tecdid ve teksir etmek hikmetiyle her vakit dolar boşanır ve en hasis ve çürümüş maddelerinde dahi kesretle zîhayatlar halkedilerek bir mahşer-i huveynat oluyor.. ve madem hayatın süzölmüş en safi hülâsası olan şuur ve akıl ve en latif ve sabit cevheri olan ruh, bu Küre-i Arz'da gayet kesretli bir surette halkolunuyorlar; âdeta Küre-i Arz, hayat ve akıl ve şuur ve ervah ile ihya olup öyle şenlendirilmiş... Elbette Küre-i Arz'dan daha latif, daha nuranî, daha büyük, daha ehemmiyetli olan ecrâm-ı semaviye; ölü, camid, hayatsız, şuursuz kalması imkân haricindedir. Demek gökleri, güneşleri, yıldızları şenlendirecek ve hayatdar vaziyetini verecek ve netice-i hilkat-ı semavatı gösterecek ve hitabat-ı Sübhaniyeye mazhar olacak olan zîşuur, zîhayat ve semavata münasib sekeneler, her halde sırr-ı hayatla bulunuyorlar ki, onlar da melaikelelerdir.

Hem hayatın sırr-ı mahiyeti "Peygamberlere İman" rüknüne bakıp remzen isbat eder. Evet madem kâinat, hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy-ı Kayyum-u Ezelî'nin bir cilve-i a'zamıdır, bir nakş-ı ekmelidir, bir san'at-ı ecmelidir. Madem hayat-ı sermediye, Resullerin gönderilmesiyle ve Kitabların indirilmesiyle kendini gösterir. Evet eğer Kitaplar ve Peygamberler olmazsa, o hayat-ı ezeliye bilinmez. Nasılki bir adamın söylemesiyle, diri ve hayatdar olduğu anlaşılır; öyle de bu kâinatın perdesi altında olan âlem-i gaybın arkasında söyleyen, konuşan, emir ve nehyedip hitab eden bir zâtın kelimatını, hitabatını gösterecek, Peygamberler ve ellerinde nâzil olan Kitaplardır. Elbette kâinattaki hayat, kat'î bir surette Hayy-ı Ezelî'nin vücub-u vücuduna kat'î şehadet ettiği gibi; o hayat-ı ezeliyenin şuaatı, celevatı, münasebatı olan "İrsal-i Rusûl" ve "İnzal-i Kütüb" rükünlerine bakar, remzen isbat eder. Ve bilhassa risalet-i Muhammediye (A.S.M.) ve vahy-i Kur'anî, hayatın ruhu ve akılı hükmünde olduğundan, bu hayatın vücudu gibi, hakkaniyetleri kat'îdir denilebilir.

Evet nasılki hayat, bu kâinattan süzölmüş bir hülâsadır.. ve şuur ve his dahi hayattan süzölmüş, hayatın bir hülâsasıdır.. akıl dahi şuurdan ve histen süzölmüş, şuurun bir hülâsasıdır.. ve ruh dahi, hayatın hâlis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır; öyle de maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (A.S.M.) dahi, hayat ve ruh-u kâinattan süzölmüş hülâsat-ül hülâsadır.. ve risalet-i Muhammediye dahi (A.S.M.), kâinatın his ve şuur ve aklından süzölmüş en safi hülâsasıdır, belki maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (A.S.M.), âsârının şehadetiyle hayat-ı kâinatın hayatıdır.. ve risalet-i Muhammediye

(A.S.M.), Şuur-u kâinatın Őuurudur ve nurudur.. ve vahy-i Kur'an dahi, hayatdar hakaikının Şehadetiyle hayat-ı kâinatın ruhudur ve Şuur-u kâinatın aklıdır. Evet, evet, evet...

Eğer kâinattan risalet-i Muhammediyenin (A.S.M.) nuru çıksa, gitse; kâinat vefat edecek.. eğer Kur'an gitse, kâinat divane olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek, belki Şuursuz kalmıŐ olan baŐını bir seyyareye çarpacak, bir kıyameti koparacak.

Hem hayat, "iman-ı bil'kader" rüknüne bakıyor, remzen isbat eder. Çünkü madem hayat, âlem-i Őehadetin ziyasıdır ve istilâ ediyor ve vücudun neticesi ve gayesidir ve Hâlık-ı Kâinat'ın en câmi' âyinesidir ve faaliyet-i Rabbaniyenin en mükemmel enmuzeci ve fihristesidir, temsilde hata olmasın, bir nevi proğramı hükmündedir. Elbette âlem-i gayb -yani mazi, müstakbel- yani geçmiş ve gelecek mahlukatın hayat-ı maneviyeleri hükmünde olan intizam ve nizam ve malûmiyet ve meŐhudiyet ve taayyün ve evamir-i tekviniyeyi imtisale müheyya bir vaziyette bulunmalarını sırr-ı hayat iktiza ediyor. Nasılki bir ağacın çekirdek-i aslîsi ve kökü ve müntehasında ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi aynen ağaç gibi bir nevi hayata mazhardırlar. Belki ağacın kavanin-i hayatiyesinden daha ince kavanin-i hayatı taşıyorlar. Hem nasılki bu hazır bahardan evvel geçmiş güzün bıraktığı tohumlar ve kökler, bu bahar gittikten sonra, gelecek baharlara bırakacağı çekirdekler, kökler, bu bahar gibi cilve-i hayatı taşıyorlar ve kavanin-i hayatiyeye tabidirlar. Aynen öyle de; Şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla herbirinin bir mazisi ve müstakbeli var. Geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteŐekkil bir silsilesi bulunur. Her nevi ve her cüz'ünün ilm-i İlahiyede muhtelif tavırları ile müteaddid vücudları bir silsile-i vücud-u ilmî teşkil eder. Ve vücud-u haricî gibi o vücud-u ilmî dahi, hayat-ı umumiyenin manevî bir cilvesine mazhardır ki, mukadderat-ı hayatiye, o manidar ve canlı elvah-ı kaderiyeden alınır.

Evet âlem-i gaybın bir nev'i olan âlem-i ervah, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervah ile dolu olması, elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyetini ister ve istilzam eder. Hem herbir Şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmeli ve manidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları; bir nevi hayat-ı maneviyeye mazhariyetini gösterir. Evet hayat-ı ezeliye güneŐinin ziyası olan bu cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i Őehadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u haricîye münhasır olamaz; belki herbir âlem, kabiliyetine göre o ziyanın

cilvesine mazhardır; ve kâinat bütün âlemleriyle o cilve ile hayatdar ve ziyadardır. Yoksa nazar-ı dalaletin gördüğü gibi muvakkat ve zahirî bir hayat altında herbir âlem, büyük ve müdhiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olacaktı.

İşte "kadere ve kazaya iman" rüknü dahi, geniş bir vecihte sırr-ı hayatla anlaşılıyor ve sabit oluyor. Yani nasilki âlem-i şehadet ve mevcut hazır eşya, intizamlarıyla ve neticeleriyle hayatdarlıkları görünüyor, öyle de âlem-i gaybdan sayılan geçmiş ve gelecek mahlukatın dahi manen hayatdar bir vücud-u manevîleri ve ruhlu birer sübut-u ilmîleri vardır ki, Levh-i Kaza ve Kader vasıtasıyla o manevî hayatın eseri, mukadderat namıyla görünür, tezahür eder.

Zeylin Üçüncü Parçası

Haşir münasebetiyle bir sual: Kur'anda mükerreren:

ان كَانَتْ اِلَّا صَيِّحَةً وَّاحِدَةً

hem وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلِمَةٍ بَصِيرَةٍ fermanları gösteriyor ki:

Haşr-i a'zam bir anda, zamansız vücuda geliyor. Dar akıl ise, bu hadsiz derece hârika ve emsalsiz olan mes'eleyi iz'an ile kabul etmesine medar olacak meşhud bir misal ister.

Elcevab: Haşirde, ruhların cesedlere gelmesi var. Hem cesedlerin ihyası var. Hem cesedlerin inşası var. Üç mes'eledir.

BİRİNCİ MES'ELE: Ruhların cesedlerine gelmesine misal ise: Gayet muntazam bir ordunun efradı, istirahat için her tarafa dağılmış iken, yüksek sadâlı bir boru sesiyle toplanmalarıdır. Evet, İsrail'in borusu olan Sur'u, ordunun borazanından geri olmadığı gibi, ebedler tarafında ve zerreler âleminde iken ezel canibinden gelen اَلْسْتُ بِرَبِّكُمْ hitabını işiten ve قَالُوا بَلَى ile cevap veren ervahlar, elbette ordunun neferatından binler derece daha müsahhar ve muntazam ve muti'dirler. Hem değil yalnız ruhlar, belki bütün zerreler dahi, bir ordu-yu Sübhanî ve emirber neferleri olduğunu kat'î bürhanlarla Otuzuncu Söz isbat etmiş.

İKİNCİ MES'ELE: Cesedlerin ihyası misali ise: Çok büyük bir şehirde, şenlik bir gecede, birtek merkezden, yüzbin elektrik lâmbaları, âdetâ zamansız bir anda canlanmaları ve ışıklanmaları gibi, bütün küre-i arz yüzünde dahi, birtek merkezden yüz milyon lâmbalara nur vermek mümkündür. Madem Cenab-ı Hakk'ın elektrik gibi bir mahluku ve bir misafirhanesinde bir hizmetkârı ve bir mumdarı, Hâlıkından aldığı terbiye ve intizam dersiyle bu keyfiyete mazhar oluyor. Elbette elektrik gibi binler nurani hizmetkârlarının temsil ettikleri hikmet-i İlahiyenin

muntazam kanunları dairesinde haşr-i a'zam tarafet-ül aynda vücuda gelebilir.

ÜÇÜNCÜ MES'ELE: Ecsadın def'aten inşasının misali ise; bahar mevsiminde birkaç gün zarfında nev-i beşerin umumundan bin derece ziyade olan umum ağaçların bütün yapraklarıyla beraber evvelki baharın aynı gibi birden mükemmel bir surette inşaları ve yine umum ağaçların umum çiçekleri ve meyveleri ve yaprakları, geçmiş baharın mahsulâtı gibi, berk gibi bir sür'atle icadları; hem o baharın mebdeleri olan hadsiz tohumcukların, çekirdeklerin, köklerin, birden beraber intibahları ve inkişafı ve ihyaları; hem kemiklerden ibaret olarak ayakta duran emvat gibi bütün ağaçların cenazeleri bir emir ile def'aten "Ba'sü ba'de-l mevt" sırrına mazhariyetleri ve neşirleri; hem küçücük hayvan taifelerinin hadsiz efradlarının gayet derecede san'atlı bir surette ihyaları; hem bilhassa sinekler kabilelerinin haşirleri ve bilhassa daima yüzünü, gözünü, kanadını temizlemekle bize abdesti ve nezafeti ihtar eden ve yüzümüzü okşayan gözümüz önündeki kabilenin bir senede neşrolan efradı, benî-âdemin Âdem zamanından beri gelen umum efradından fazla olduğu halde, her baharda sair kabileler ile beraber birkaç gün zarfında inşaları ve ihyaları, haşirleri; elbette kıyamette ecsad-ı insaniyenin inşasına bir misal değil, belki binler misaldirler.

Evet dünya dâr-ül hikmet ve âhiret dâr-ül kudret olduğundan; dünyada Hakîm, Mürettib, Müdebbir, Mürebbi gibi çok isimlerin iktizasıyla, dünyada icad-ı eşya bir derece tedricî ve zaman ile olması; hikmet-i Rabbaniyenin muktezasıyla olmuş. Âhirette ise, hikmetten ziyade kudret ve rahmetin tezahürleri için maddeye ve müddete ve zamana ve beklemeye ihtiyaç bırakmadan birden eşya inşa ediyor. Burada bir günde ve bir senede yapılan işler, âhirette bir anda ve bir lemhada inşasına işareten Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan

وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ

ferman eder. Eğer haşrin gelmesini, gelecek baharın gelmesi gibi kat'î bir surette anlamak istersen; haşre dair Onuncu Söz ile Yirmidokuzuncu Söz'e dikkat ile bak, gör. Eğer baharın gelmesi gibi inanmaz isen, gel parmağını gözüme sok.

DÖRDÜNCÜ MES'ELE olan mevt-i dünya ve kıyamet kopması ise: Bir anda bir seyyare veya bir kuyruklu yıldızın emr-i Rabbanî ile küremize, misafirhanemize çarpması; bu hanemizi harab edebilir. On senede yapılan bir saray, bir dakikada harab olması gibi...

Zeylin Dördüncü Parçası

قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

Yani; insan der: "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" Sen, de: "Kim onları bidayeten inşa edip hayat vermiş ise, o diriltecek." Onuncu Söz'ün Dokuzuncu Hakikatının üçüncü temsilinde tasvir edildiği gibi; bir zât, göz önünde bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese: "Şu zât, efradı istirahat için dağılmış olan bir taburu bir boru ile toplar. Tabur nizamı altına getirebilir." Sen ey insan, desen; "İnanmam." Ne kadar divanece bir inkâr olduğunu bilirsin. Aynen onun gibi hiçten, yeniden ordu-misal bütün hayvanat ve sair zîhayatın tabur-misal cesedlerini kemal-i intizamla ve mizan-ı hikmetle o bedenlerin zerratını ve letaifini "Emr-i kün feyekûn" ile kaydedip yerleştiren ve her karnda hattâ her baharda rûy-i zeminde yüzbinler ordu-misal zevilhayat enva'larını, taifelerini icad eden bir Zât-ı Kadîr-i Alîm, tabur-misal bir cesedin nizamı altına girmekle birbiriyle tanışmış zerrat-ı esasiye ve ecza-yı asliyeyi bir sayha ile Sur-u İsrâfil'in borusu ile nasıl toplayabilir? İstib'ad suretinde denilir mi? Denilse, eblehçesine bir divaneliktir.

Hem Kur'an kâh oluyor ki, Cenab-ı Hakk'ın âhirette hârîka ef'allerini kalbe kabul ettirmek için ihzariye hükmünde ve zihni tasdika müheyya etmek için bir i'dadiye suretinde dünyadaki acaib ef'alini zikreder veyahut istikbalî ve uhrevî olan ef'al-i acibe-i İlahiyeyi öyle bir surette zikreder ki, meşhudumuz olan çok nazireleriyle onlara kanaatımız gelir. Meselâ:

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانَ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ

tâ surenin âhirine kadar... İşte şu bahiste haşir mes'elesinde Kur'an-ı Hakîm, haşri isbat için yedi-sekiz surette muhtelif bir tarzda isbat ediyor. Evvelâ neş'e-i ûlâyı nazara verir. Der ki: "Nutfeden alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan tâ hilkat-ı insaniyeye kadar olan neş'etinizi görüyorsunuz. Nasıl oluyor ki, neş'e-i uhrayı inkâr ediyorsunuz. O, onun misli, belki daha ehvenidir." Hem Cenab-ı Hak insana karşı ettiği ihsanat-ı azîmeyi

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا

kelimesiyle işaret edip der: "Size böyle nimet eden zât, sizi başıboş bırakmaz ki, kabre girip kalkmamak üzere yatasınız." Hem remzen der: "Ölmüş ağaçların dirilip yeşillenmesini görüyorsunuz. Odun gibi kemiklerin hayat bulmasını kıyas edemeyip istib'ad ediyorsunuz. Hem semavat ve arzı halkeden, semavat ve arzın meyvesi olan insanın hayat ve mematından âciz kalır mı? Koca ağacı idare eden, o ağacın meyvesine ehemmiyet vermeyip başkasına mal eder mi? Bütün ağacın neticesini terketmekle, bütün eczasıyla hikmetle yoğrulmuş hilkat şeceresini abes ve beyhude yapar mı zannedersiniz?" Der: "Haşirde sizi ihya edecek zât, öyle bir zâttır ki; bütün kâinat, ona emirber nefer hükmündedir. Emr-i kün feyekûne karşı kemal-i inkıyad ile serfuru' eder. Bir baharı halketmek bir çiçek kadar ona ehven gelir. Bütün hayvanatı icad etmek, bir sinek icadı kadar kudretine kolay gelir bir zâttır. Öyle bir zâta karşı,

مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ deyip kudretine karşı taciz ile meydan okunmaz...

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ

tabiriyle: Herşeyin dizgini elinde, herşeyin anahtarı yanında, gece ve gündüzü, kış ve yazı bir kitab sahifeleri gibi kolayca çevirir. Dünya ve âhireti, iki menzil gibi bunu kapar, onu açar bir Kadîr-i Zülcelal'dir."

Madem böyledir, bütün delailin neticesi olarak **وَالِيهِ تُرْجَعُونَ** Yani:

"Kabirden sizi ihya edip,

haşre getirip, huzur-u kibriyasında hesabınızı görecektir."

İşte şu âyetler, haşrin kabulüne zihni müheyya etti, kalbi de hazır etti. Çünkü nazairini dünyevî ef'al ile de gösterdi.

Hem kâh oluyor ki, ef'al-i uhrevîyesini öyle bir tarzda zikreder ki; dünyevî nazairlerini ihsas etsin, tâ istib'ad ve inkâra meydan kalmasın.

Meselâ: **إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ** ilh... ve **إِذَا السَّمَاءُ أَنْفَطَرَتْ** ilh... ve

إِذَا السَّمَاءُ أَنْشَقَّتْ İşte şu surelerde kıyamet ve haşirdeki inkılabat-ı

azîmeyi ve tasarrufat-ı rububiyeti öyle bir tarzda zikreder ki; insan onların nazirelerini dünyada, meselâ günde, baharda gördüğü için, kalbe dehşet verip akla sığmayan o inkılabatı kolayca kabul eder. Şu üç surenin meal-i icmalîsine işaret dahi pek uzun olur. Onun için birtek kelimeyi

nümune olarak göstereceğiz. Meselâ: **إِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ** kelimesi

ifade eder ki: Haşirde herkesin bütün a'mali bir sahife içinde yazılı olarak neşrediliyor. Şu mes'ele, kendi kendine çok acaib olduğundan akıl ona yol bulamaz. Fakat surenin işaret ettiği gibi haşr-i baharîde başka noktaların naziresi olduğu gibi, şu neşr-i suhuf naziresi pek zahirdir. Çünkü her meyvedar ağacın, ya çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var, esma-i İlahiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmiş ise ubudiyetleri var. İşte onun bütün bu amelleri tarih-i hayatlarıyla beraber umum çekirdeklerinde, tohumcuklarında yazılıp başka bir baharda, başka bir zeminde çıkar. Gösterdiği şekil ve suret lisanıyla, gayet fasih bir surette, analarının ve asıllarının a'malini zikrettiği gibi; dal, budak, yaprak, çiçek ve meyveleriyle, sahife-i a'malini neşreder. İşte gözümüzün önünde bu Hakîmane, Hafîzane, Müdebbirane, Mürebbiyane,

Latifane şu işi yapan odur ki, der: **إِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ** Başka

noktaları buna kıyas eyle, kuvvetin varsa istinbat et. Sana yardım için bunu da söyleyeceğiz. İşte **إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ** Şu kelâm; "Tekvir"

lafzıyla, yani sarmak ve toplamak manasıyla, parlak bir temsile işaret ettiği gibi, nazirini dahi îma eder.

Birinci: Evet Cenab-ı Hak tarafından adem ve esîr ve sema perdelerini açıp, Güneş gibi, dünyayı ışıklandıran pırlanta-misal bir lâmbayı,

hazine-i rahmetinden çıkarıp dünyaya gösterdi. Dünya kapandıktan sonra, o pırlantayı perdelerine sarıp kaldıracak.

İkinci: Veya ziya metanını neşretmek ve zeminin kafasına ziyayı, zulmetle münavebeten sarmakla muvazzaf bir memur olduğunu ve her akşam o memura metanını toplattırıp gizlettiği gibi, kâh olur bir bulut perdesiyle alış-verişini az yapar; kâh olur Ay onun yüzüne karşı perde olur, muamelesini bir derece çeker, metanını ve muamelât defterlerini topladığı gibi, elbette o memur bir vakit o memuriyetten infisal edecektir. Hattâ hiçbir sebab-i azl bulunmazsa, şimdilik küçük fakat büyümeye yüz tutmuş yüzündeki iki leke büyümekle, Güneş yerin başına izn-i İlahî ile sardığı ziyayı, emr-i Rabbanî ile geriye alıp, güneşin başına sarıp, "Haydi yerde ışın kalmadı" der. "Cehennem'e git, sana ibadet edip senin gibi bir memur-u müsahharı sadakatsizlikle tahkir edenleri yak."

der. **إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ** fermanını lekeli siyah yüzüyle yüzünde okur.

Zeylin Beşinci Parçası

Evet nass-ı hadîs ile; nev-i beşerin en mümtaz şahsiyetleri olan yüz yirmidört bin enbiyanın icma' ve tevatür ile; kısmen şuhuda ve kısmen hakkalyakîne istinaden, müttefikân âhiretin vücudundan ve insanların oraya sevkedileceğinden ve bu kâinatın Hâlıkının kat'î va'dettiği âhireti getireceğinden haber verdikleri gibi, onların verdikleri haberi keşif ve şuhud ile ilmelyakîn suretinde tasdik eden yüz yirmidört milyon evliyanın o âhiretin vücuduna şehadetleriyle ve bu kâinatın Sâni'-i Hakîminin bütün esması bu dünyada gösterdikleri cilveleriyle, bir âlem-i bekayı bilbedahe iktiza ettiklerinden; yine âhiretin vücuduna delaletiyle; ve her sene baharda, rûy-i zeminde ayakta duran hadd ü hesaba gelmez ölmüş ağaçların cenazelerini Emr-i Kün Feyekûn ile ihya edip Ba'sü Ba'de-l mevt'e mazhar eden ve haşır ve neşrin yüzbinler nümunesi olarak nebatat taifelerinden ve hayvanat milletlerinden üçyüz bin nevileri haşr ü neşreden hadsiz bir kudret-i ezeliye ve hesabsız ve israfsız bir hikmet-i ebediye ve rızka muhtaç bütün zîruhları kemal-i şefkatle gayet hârîka bir tarzda iaşe ettiren ve her baharda az bir zamanda hadd ü hesaba gelmez enva'-ı zînet ve mehasini gösteren bir rahmet-i bâkiye ve bir inayet-i daimenin bilbedahe âhiretin vücudunu istilzam ile ve şu kâinatın en mükemmel meyvesi ve Hâlık-ı Kâinat'ın en sevdiği masnuu ve kâinatın mevcudatıyla en ziyade alâkadar olan insandaki şedid, sarsılmaz, daimî olan aşk-ı beka ve şevk-i ebediyet ve âmâl-i sermediyet, bilbedahe işaret ve delaletiyle bu âlem-i fâniden sonra bir âlem-i bâki ve bir dâr-ı âhiret ve bir dâr-ı saadet bulunduğunu o derece kat'î bir surette isbat ederler ki, dünyanın vücudu kadar, bilbedahe âhiretin vücudunu kabul etmeyi istilzam ederler.

(Haşiyeye) Madem Kur'an-ı Hakîm'in bize verdiği en mühim bir ders, "iman-ı bil'âhiret"tir ve o iman da bu derece kuvvetlidir ve o imanda öyle bir rica ve bir teselli var ki; yüz bin ihtiyarlık bir tek şahsa gelse, bu imandan gelen teselli mukabil gelebilir. Biz ihtiyarlar "Elhamdülillahi alâ kemal-il iman" deyip, ihtiyarlığımıza sevinmeliyiz.

(Haşiyeye) Evet, sübutî bir emri ihbar etmenin kolaylığı ve inkâr ve nefyetmenin gayet müşkil olduğu, bu temsilden görünür. Şöyle ki: Biri dese: "Meyveleri süt konserveleri olan gayet hârika bir bahçe, Küre-i Arz üzerinde vardır." Diğeri dese: "Yoktur." İsbat eden, yalnız onun yerini veyahut bazı meyvelerini göstermekle kolayca davasını isbat eder. İnkâr eden adam, nefyini isbat etmek için, bütün Küre-i Arz'ı görmek ve göstermekle davasını isbat edebilir. Aynen öyle de: Cennet'i ihbar edenler, yüzbinler tereşşuhatını, meyvelerini, âsârını gösterdiklerinden kat-ı nazar.. iki şahid-i sadıkın sübutuna şehadetleri kâfi gelirken; onu inkâr eden hadsiz bir kâinatı, hadsiz ebedî zamanı temaşa etmek ve görmek ve eledikten sonra inkârını isbat edebilir, ademini gösterebilir.

İşte ey ihtiyar kardeşler! İman-ı âhiretin ne kadar kuvvetli olduğunu anlayınız.

* * *

Kaynak: Hasir Risalesi'nin bu pdf'si, Envar Nesriyatın Sozler Kitabı PDF' sinden alınmıştır.